

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Příčiny vzniku íránské islámské revoluce

Zdeněk Trnka

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Příčiny vzniku íránské islámské revoluce

Zdeněk Trnka

Vedoucí práce : Mgr. Alena Tomková

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Obsah

1	ÚVOD	5
2	PŘÍČINY VZNIKU ÍRÁNSKÉ ISLÁMSKÉ REVOLUCE	6
2.1	Náhled Íránce	6
2.1.1	Šáhovo vystupování	8
2.2	Tajná služba SAVAK	11
2.2.1	Politický vývoj v 50.letech	13
2.3	Bílá revoluce	14
2.3.1	Politický vývoj v 60.letech	16
2.3.2	Rok 1964 - Exil Ájatolláha	22
2.3.3	Strana Rastáchíz	23
2.3.4	Pozemková reforma	26
2.3.5	Bázár	29
2.3.6	Stav duchovních	32
2.3.7	Odpor íránských intelektuálů	34
2.3.8	Odbory a pracovníci	35
2.3.9	Státní správa	36
2.4	Armádní výdaje	37
2.5	Příchod ekonomické krize	39
2.5.1	Rostoucí nepoměr mezi obyvatelstvem	40
2.6	Studenti	41

2.7	Nedostatky Bílé revoluce	42
2.7.1	Dopady Carterovy administrativy	43
2.7.2	Útlum represí	43
2.8	Počátek demonstrací	44
2.8.1	Poslední dny	45
2.8.2	Masakr na náměstí Žále	46
2.9	Proč střední třída nezískala moc	50
3	ZÁVĚR.....	52
4	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	55
5	RESUMÉ	58

1 ÚVOD

Následujícími stranami mé bakalářské práce se budu zabývat jednotlivými důvody, které zapříčinily pád poslední íránské dynastie Pahlaví. Toto téma jsem si zvolil zejména z důvodu významnosti dějinného období, které pro Írán a celou blízkovýchodní oblast tato událost znamenala. V práci se budu soustředit především na období od roku 1953 pokračující přes roky, kdy byla započata „Bílá revoluce“ až do posledních let panování Mohammada Rezy Pahlavího. Budu se zabývat otázkami proč se íránské obyvatelstvo postavilo proti dynastii Pahlaví, proč reformy též zvané jako „Bílá revoluce“ byly postupem času odmítány společností, jaký byl důvod nepřátelství ší'ítského duchovenstva a dalších společenských skupin vůči monarchii během 60. a 70.let a také z jakého důvodu se postupem času dostal ájatolláh Chomejní až na vrchol opozičního hnutí a zejména jakým způsobem dokázal získávat Íránce mezi své sympatizanty.

V jednotlivých kapitolách se budu soustředit na různé společenské skupiny, které v období vlády šáha Mohammada Rezy Pahlavího zastávaly rozdílné postoje vůči realizaci reformních bodů Bílé revoluce a také tajnou službou SAVAK, která byla zodpovědná za atmosféru útlaku a strachu v Íránu. Dále se budu věnovat horentními výdaji na armádu, které byly jedním z významných faktorů proč nakonec dynastie padla. Část práce také bude obsahovat popis politického vývoje v Íránu v 50.letech, 60. a také 70.letech, ve kterých různé politické události utvářely postoj obyvatelstva jak vůči monarchii, tak vůči politické opozici.

Při sepisování práce jsem využíval zejména literaturu zaměřující se na moderní dějiny Íránu, věnující se charakterizaci jednotlivých společenských skupin v zemi, rozboru údajů týkajících se rozvoje Íránu od 50.let až do konce 70.let. Dále jsem také zužitkoval informace z internetových zdrojů.

2 PŘÍČINY VZNIKU ÍRÁNSKÉ ISLÁMSKÉ REVOLUCE

2.1 NÁHLED ÍRÁNCE

V úvodní části práce bych se rád věnoval příčinám vzepětí revoluce, které nebyly ekonomické povahy a neměly spojení s reformními snahami šáha. Nýbrž i tak jsou důležité pro pochopení erupce rozhořčení. Spojení mezi většinovou íránskou společností a dynastií neexistovalo. Hlava státu nebyla vnímána jako ochránce lidí, ale spíše byla brána jako loutka dosazena cizími mocnostmi, která bude usilovně sloužit převážně zájmům vlastním a jeho ochránců.

Je nutno si také uvědomit, jaké události ovlivnily vědomí Iránců v následujících desetiletích. Představa, že Britové a Američané tajnými plány a intrikami ovlivňují chod Íránu dle jejich zájmů, byla zakořeněna v myšlení Iránců po puči v roce 1953, kdy CIA ve spolupráci s britskou tajnou službou MI6, íránskou armádou a duchovními, kteří se obávali sílícího sekularismu ministerského předsedy Mohammada Mosaddeqa i rostoucího vlivu komunistické strany Túde¹, Mosaddeqovu vládu svrhli. Právě pozice Túde ve vládě Mosaddeqa, který byl postupem času stále závislejší na podpoře Túde, byla natolik silná, že USA podpořily puč ze strachu připojení Íránu do sovětské sféry vlivu. Dalším důvodem bylo znárodnění ropného průmyslu, majoritně v rukou Britů, Mosaddeqovou vládou – akt, který by americké ropné firmy v zahraniční mohl ohrozit **(Axworthy 2009 : 176)**.

---

¹ Túde navazovala na původní Komunistickou stranu, která byla založena v roce 1920. Túde samotná vznikla v roce 1941. Dlouho profitovala z opoziční politiky vůči Mosaddeqově vládě, která trvala až do poloviny roku 1952. Poté navázala spojení s Mosaddeqovou Národní frontou, díky kterému postupně získávala do té doby nevídaný vliv. Po pádu Mosaddeqa a nástupu Mohammada Rezy Páhlaviho Túde opět začala vyvíjet opoziční činnost až v roce 1977 po dlouhých letech státní represe, díky které Túde málem zanikla **(Stempel 1981: 54)**.

Po puči utrpěly velké ztráty komunistická strana Túde a sekulární Národní fronta². Oslabení obou zástupců ideových proudů uvolnilo do budoucna prostor pro příchod islámského diskurzu (**Abrahamian 2010:122**).

Převrat vedený tajnými službami a šáhovými věrnými důstojníky ukončil vládu Mosaddeqa, umožnil návrat šáha Mohammada Rezá Pahlavího z Říma, kam byl nucen uprchnout kvůli vzrůstajícím nepokojům.

Uvěznění Mosaddeqa³ nadále znemožňovalo, aby se podílel na aktivitách opozice, i když kontakty s dalšími uskupeními navazující na Národní frontu v tajnosti stále udržoval. Z pádu Mosaddeqa později vzešel obraz národního hrdiny, který se postavil proti imperiálním silám (**Keddie 1981:141**).

Premiér Mohammad Mosaddeq a jeho vláda totiž symbolizovali pro mnoho Íránců jasně distancování od politiky poklonování západním velmocem, kterou v dalších dekádách prezentoval Mohammad Rezá Pahlaví v podobě servility vůči Spojeným státům (**Abrahamian 2010: 156**).

---

² Založena v roce 1949 Mohammadem Mosaddeqem. Jednalo se o stranu inklinující k sekularismu a nacionalismu (**Balaghi, Shiva A Brief History of 20th-Century Iran, Dostupné online z: <http://www.nyu.edu/greyart/exhibits/iran/briefhistory>; cit. 23. 4. 2013**). Po puči v roce 1953 byla Národní fronta odsunuta na vedlejší kolej a v roce 1955 zakázána, přesto vznikaly další politické subjekty se sekulárním odkazem Národní fronty, které působily v opozici proti šáhovi. V roce 1977 mohla začít opět aktivně fungovat, nicméně její vliv byl v tomto období výrazně slabší než v období 50. let (**Arjomand 1988 : 179**) (**Stempel 1981: 50**).

³ Mosaddeq byl odsouzen k domácímu vězení, kde byl pod neustálým dohledem SAVAKu až do smrti roku 1967 v Ahmádábádu (**Axworthy 2009 : 176**).

2.1.1 ŠÁHOVO VYSTUPOVÁNÍ

V roce 1965 udělil *Madžles* Mohammadu Rezá Pahlavímu titul Světlo Árijů (*Árya mehr*). Jednalo se o jeden z dalších kroků, nad kterým obyvatelé Íránu většinou pouze kroutili s nepochopením hlavou. Přijmutí titulu *Árya mehr* získal šáh postavení rovné božstvu (**Coughlin 2009 : 131**).

Právě aspekt přílišného vychvalování z řad politiků a dalších loajálních funkcionářů vyvolávalo mezi Íránci rozhořčení nad odtržením vládnoucích elit od skutečného světa, ve kterém žili normální lidé, a oslavování šáha táborem patolízalů pouze provokoval většinu společnosti, která si šáhovými vychvalovanými vlastnostmi nebyla jista (**Axworthy 2009 : 186**).

Mohammad Rezá Pahlaví tvrdil, že během života dostává zprávy a vidění, počínajíc Imámem Alím a končící samotným Bohem (**Coughlin 2009 : 131**). Následující citace napoví, jak šáh sám vnímal význam své osobnosti: *„Jsem doprovázen silami, které ostatní nemohou vidět – mé mytické síly. Obdržuji sdělení. Náboženská sdělení...jestli by Bůh neexistoval, tak by bylo nutné ho vymyslet.“* (**Coughlin 2009 : 131**).

Šáh se rád vyžíval ve velkých proslovech, neuvěřitelně drahých ceremoniích a v příslibech krásné budoucnosti, která zotudí všechny ostatní mocnosti na světě. *„Prohlásil, že Írán stojí před branami Velké Civilizace, jejíž budoucnost bude velkolepější než její minulost – včetně Achamejnovců, Sasánovců a Partského císařství. V životní úrovni již brzy předežene Evropu. Vytvoří způsob života, který bude nadřazen kapitalismu a komunismu a také umožní, aby se Írán stal pátou nejsilnější zemí – za Spojenými státy, Sovětským svazem, Japonskem a Čínou“* (**Abrahamian 2009 : 131**).

Šáhova jistota snad ve všech aspektech vládnutí a vedení společnosti byla tak neotřesitelná, že nešetřil radami pro západní státníky „*Poučoval také lidi ze západních zemí, jak nepracují pilně, neplatí dostatečně za ropu, nešetří vzácnými nerostnými surovinami, nevyučují o ctnostech společenské zodpovědnosti a špatnou výchovou mládeže vytvářejí zrůdy podobné těm v oblíbeném filmu Clockwork Orange*“ **(Abrahamian 2009 : 131)**.

Například v příručce s názvem Filosofie íránské revoluce je psáno, že šáh se zasloužil o vymýcení třídního konceptu z íránské společnosti **(Abrahamian 2009 : 150)**.

Dále se v příručce rozepisují kvality šáha. „*Není jen politickým vůdcem Íránu. On je první autoritou, učitelem a duchovním vůdcem. On je kormidelníkem, který nejen staví pro svůj národ silnice, mosty, přehrady a podzemní kanály, ale také vede ducha, mysl a srdce národa.*“ **(Abrahamian 2009 : 150)**.

Jeden z dalších pádných důvodů rozhořčení Íránců přišel v roce 1971 s oslavou výročí 2500 let perské dynastie v Persepoli. Podle odhadů se výdaje na oslavu, které se účastnilo mnoho monarchů a státníků ze všech koutů světa, pohybovaly kolem 100 až 200 milionů dolarů, což samozřejmě nelibě nesly chudší vrstvy íránského obyvatelstva, zejména venkovského, které v mnoha ohledech žili pod hranicí chudoby **(Axworthy 2009 : 186)**. Tento fakt ukazuje na jev, který se vyskytuje v autoritářských režimech - nevědomost ohledně stavu obyvatelstva, necitlivost a čirý nezájem o skutečný stav v zemi.

Úsměvné je, jakým způsobem šáh preferoval ostatní monarchy nad prezidenty a premiéry. Na pořadníku hostů francouzský prezident G. Pompidou figuroval na nižším místě než etiopský císař Hail Selassie. Francouzský prezident se urazil a poslal za sebe svého premiéra **(Axworthy 2009 : 186)**.

Dalším příkladem ne příliš citlivého zásahu Mohammada Rezá Pahlavího do íránských politických a kulturních dějin bylo zrušení islámského kalendáře v roce 1975 a nahrazení kalendářem datujícím se od založení perské říše. Mohammad Rezá Pahlaví stejně jako jeho otec Rezá Pahlaví obdivovali předislámské období, ve kterém perská říše představovala zašlou slávu perské monarchie. Proti kalendáři vehementně protestovali duchovní a ani větší část populace neměla zvláště velké sympatie k předislámské historii perské monarchie. Ájatolláh Chomejní okamžitě zavedení nového kalendáře odsoudil a též kritizoval předislámskou historii Persie jako dobu temna plnou barbarských zločinů **(Axworthy 2009 : 187)**.

Obyvatelstvo si šáh nezískal odtažitým chováním. Sám šáh jen vzácně zavítal mezi normální lidi. Veřejně se prezentoval jako přísný a arogantní, ale v soukromí naopak byl tichý a vnímavý. Měl přehled o zahraničních událostech a byl dobře informován **(Coughlin 2009 : 130)**.

K přesunům využíval helikoptéru a po několika neúspěšných atentátech se při oficiálních ceremoniích nechal chránit neprůstřelnou kabinkou, což je dnes na druhou stranu celkem normální. Všechny tyto skutečnosti nevytvářely obraz lidového panovníka mající důvěru vůči obyvatelstvu své země **(Axworthy 2009 : 186)**.

Sympatii u obyvatelstva si nemohlo získat budování kultu osobnosti Mohammada Rezá Pahlavího. Íránské noviny musely například zveřejňovat fotografii rodiny Pahlaví každý druhý den **(Clawson, Rubin 2005 :78)**.

2.2 TAJNÁ SLUŽBA SAVAK

Tajná služba SAVAK, která měla na starosti jak domácí záležitosti, tak plnila role sahající za hranice Íránu v období vlády Mohammada Rezy Pahlavího, byla založena roku 1957 za pomoci americké CIA a izraelské tajné služby Mossad. SAVAK měla k dispozici přibližně 6 000 věznic, ve kterých se nacházelo kolem 100 000 vězňů **(Kapuściński 1981: 57-58)**.

Organizace v počátcích disponovala pouze pěti tisíci důstojníky a šedesáti tisíci rekruty. Hlavní smysl existence SAVAK spočíval v infiltraci politických i polovojenských hnutí, které představovaly pro režim teoretické ohrožení **(Jones 2012 : 2)⁴**.

V počátcích své existence nebyla SAVAK vnímána šáhem s velkým nadšením. První velitel SAVAKu, generál Tejmúr Bachtijár, byl po čtyřech letech odvolán z důvodu ztráty důvěry šáha a pro neschopnost efektivně potlačit levicovou opozici. Ze stejných důvodů byl odvolán i generál Hosejn Pakraván, který nedokázal zabránit atentátu na ministerského předsedu Hassan-Alího Mansúra **(Jones : 2012: 2)⁵**.

SAVAK byla později známa mezi Íránci brutalitou při výsleších a dalších činnostech sloužících k udržení postavení nejvyšších elit a ve svých praktikách se nenechala příliš omezovat **(Jones 2012 : 4)⁶**.

---

⁴ Dostupné online z: <http://www.ukdf.org.uk/assets/downloads/RS84CIraninsights-Iran%E2%80%99sintelligenceandsecurityapparatusx.pdf>; cit. 24. 4. 2013.

⁵ Dostupné online z: <http://www.ukdf.org.uk/assets/downloads/RS84CIraninsights-Iran%E2%80%99sintelligenceandsecurityapparatusx.pdf>; cit. 24. 4. 2013.

⁶ Dostupné online z: <http://www.ukdf.org.uk/assets/downloads/RS84CIraninsights-Iran%E2%80%99sintelligenceandsecurityapparatusx.pdf>; cit. 24. 4. 2013.

Mezi desetitisíci vězni se vyskytovali běžní Íránci kritizující šáha, ší'itští duchovní, ale i veřejně známé osobnosti, které svým smýšlením byly vnímány jako potenciální hrozba pro režim. Mezi takové patřili např. básník Gole Sorchí či režisér Kerámat Dánešján, kteří byli SAVAKem popraveni **(Kapuściński 1981: 60,93)**.

Probíhala také rozsáhlá spolupráce mezi SAVAK a izraelským Mossadem, která byla zaměřena především proti společným hrozbám Egypta a Iráku. Právě spolupráce s izraelským Mossadem a se Státem Izrael byla silně kritizována Íránci **(Oliai : 2011: 6)**⁷.

I přes ohromné finanční podpory, které se SAVAKu dostávalo, nebyla služba schopna zamezit růstu vlivu duchovních. Zejména těch mající úzké vztahy s ájatolláhem Chomejním. SAVAK přecenila potenciální nebezpečí komunistické strany Túde a Národní fronty. Duchovní napojené na ájatolláha Chomejního vnímala tajná služba jako méně urgentní ohrožení. To je také důvod proč tyto skupiny byly natolik zdevastované, že pro ší'itské klérstvo před pádem dynastie Pahlaví nepředstavovaly natolik vážnou politickou konkurenci **(Clawson, Rubin 2005 : 89)**.

Jedním z důvodů, které nám pomohou pochopit tato chybná rozhodnutí bylo, že levicová uskupení jako Mojahedin-e Khalq⁸ a Fedayin-e Khalq⁹ již disponovaly zbraněmi a potřebnými zkušenostmi

⁷ Dostupné online z:

<http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/2011/By%20Sarah%20Oliai,%20Michigan%20State%20University.pdf>; cit. 24. 4. 2013.

⁸ Tato skupina má své kořeny v 60.letech. Modžahedini vystupovala zejména proti šáhovi a jeho režimu. Další charakteristiku skupiny lze vystihnout kupříkladu snahou vytvořením beztřídní společnosti. Časem byl vliv levicových myšlenek na organizaci značný také díky dobrým vztahům s Alím Šariatím. V následujících letech došlo k názorovému štěpení uvnitř organizace, což mělo za následek utvoření několika ideových frakcí **(Stempel 1981 : 52-53)**. Členové organizace dokázali přežít období 70.let, kdy SAVAK a další státní složky ostře pronásledovaly členy všech militantních uskupení, které svou činností ohrožovaly režim Mohammeda Rezy Pahlavího.

⁹ Fedayan-e Khalq, byla paramilitární skupina zformována v roce 1971 levicovými studenty za účelem boje proti Mohammadu Rezu Pahlavímu. Zakládající členové skupiny byli též ovlivněni Alím Šariatím a jeho názory. Společně s Modžahedini prováděli útoky proti vládním cílům. Fedajini přežili represe SAVAK v 70.letech, díky čemuž mohli následovně využít bojové zkušenosti. Fedajini byli rozděleni celkem na tři ideové skupiny, které zejména verbovaly univerzitní studenty do svých řad **(Stempel 1981 : 53) (148 Abrahamian)**

k provádění sofistikovaných útoků na cíle zastupující státní moc. Druhý důvod spočíval v pohledu Spojených států, které stále považovaly levicová uskupení s možnými vazbami na SSSR jako největší riziko pro stabilitu režimu a jejich zájmů v regionu **(Kapuściński 1981: 94)**.

Íránci pravděpodobně vnímali skutečnost, že důvod pro zatčení mohl být jakýkoli. Ani udání blízkého přítele nebo neznámého člověka tajné službě pro mnohdy osobní prospěch nebylo vzácností a pomohlo vytvořit paranoidní atmosféru v celé společnosti. Tato atmosféra strachu a nedůvěry si vybrala svou daň v mezilidských vztazích. Režim Mohammada Rezá Pahlavího se stále více svou represivní politikou podobal režimu Rezá Šáha, otce Mohammada Rezá Pahlavího **(Kapuściński 1981:60)**.

2.2.1 POLITICKÝ VÝVOJ V 50. LETECH

Šáh nechal vytvořit systém dvou stran v roce 1957, aby utišil hlasy žádající více participovat na politickém dění. Systém dvou stran setrval až do roku 1975, kdy byl nahrazen jedinou stranou Rastáchíz **(Axworthy 2009 :186)**.

Politická reprezentace v *Madžlesu* měla daleko do podoby parlamentu, ze kterého by zněla důraznější kritika vůči šáhovi. V *Madžlesu* byla zastoupena Národní strana (*Melljúń*), jejíž předseda byl premiér Manúčehr Eqbál, a Strana lidu (*Mardom*), která měla v čele Asadollaha Alama a plnila roli věrné opoziční strany. Obě strany byly řízeny šáhovými dlouholetými přáteli, kteří zachovávali vůči šáhovi loajalitu. Mezi Íránci se těmito dvěma stranám posměšně nazývalo „ano“ a „ano,pane“ **(Clawson, Rubin 2005 : 71)**.

V roce 1963 byla strana Melliyun nahrazena novou stranou Strana nového Íránu (*Írán-e novin*), která byla vedena Hassanem Alím Mansúrem. Strana měla funkci loajální opozice nebo vládní strany plnící šáhova přání (**Fardust 2009 : 278**).

Členové obou stran v horní a dolní komoře *Madžlesu* byli většinou státní úředníci a kariéristé, kteří byli dosazováni do stran tajnou službou SAVAK. Menší část v *Madžlesu* tvořili velkostatkáři, kteří byli ochotni následovat šáhovo vedení (**Abrahamian 2009 : 130**).

V následujících letech *Madžles* sloužil spíše jako instituce pro formální potvrzování šáhových zákonů. Důležitost vlád na podílení se ohledně významných rozhodnutí by se dala shrnout tímto citátem: “*Důležití členové íránských vlád, jako např. Amir Abbas Hoveyda a Jamshid Amouzegar a další, neměli možnost zasahovat do důležitých oblastí armády, SAVAK atd.* “ (**Stempel 1981 : 19**).

2.3 BÍLÁ REVOLUCE

Bílá revoluce, také nazývána jako „Revoluce Šáha a Lidu“ byla tvořena z počátku šesti reformními body, které mimo jiné měly omezit vliv a moc vysoce postavených velkostatkářských rodin. Dalším důvodem k implementaci reforem tak zásadního významu byl neustálý nátlak pocházející z Washingtonu, aby byly přijaty reformy, které zlepší obraz šáha v očích veřejnosti. Měly poskytnout relativně příhodnější životní podmínky pro život, a tím učinit pozici pro dynastii Pahlaví stabilnější. Spojené státy navrhovaly šáhovi, aby umožnil nezávislým kandidátům účastnit se voleb do *Madžlesu* a uskutečnil přerozdělení pozemků ve prospěch rolnické třídy (**Clawson, Rubin 2005 :71**).

V roce 1960 šáh na nátlak Kennedyho administrativy vyhlásil záměr reformy půdního vlastnictví. Hlavní úmysl též spočíval v omezení vlivu skupiny velkostatkářských rodin. Problém ale spočíval ve skutečnosti, že také mnoho duchovních profitovalo z vlastnictví značného množství pozemků, díky kterým byli schopni financovat náklady na chod institucí a nadací (**Coughlin 2009 : 97**).

Bílá revoluce se skládala v počátcích z šesti hlavních bodů:

1. Pozemková reforma
2. Znárodnění lesů a pastvin
3. Dělení zisků pro zaměstnance továren
4. Privatizace státních továren
5. Změna volebních zákonů – právo volit pro ženy
6. Zřízení Sborů pro zvýšení gramotnosti na venkově

(Avery, Hambly, Melville 2007 : 279).

V dalších letech přibývaly další programy, které reagovaly na aktuální problémy společnosti. Reformy byly schválené v referendu, které s naprosto největší pravděpodobností bylo zmanipulováno. Výsledky totiž hovoří, že 99,9% se vyjádřilo kladně (**Coughlin 2009 :100,101**).

Velká část duchovenstva se ostře vyjádřila proti reformám. Nejpalčivější bod celého reformního balíku spočíval v přerozdělení pozemků ve prospěch nižší rolnické vrstvy, která pracovala na pozemcích velkostatkářů nebo duchovních. Duchovenstvo vlastnilo tisíce hektarů půdy a mohutně se již dříve stavělo proti šáhovým plánům z minulých let na přerozdělení půdy (**Clawson, Rubin 2005 :72**).

Šáh si tak rozhněval velkostatkářské rodiny a velké množství duchovních. Ulamá také argumentovali, že narušování vlastnických práv jde proti samotným základům islámu. Celá záležitost nabyla velkého významu, když velký ájatolláh Borúdžerdí, zastánce nezasahování ulamá do chodu politiky, vydal fatvu proti pozemkové reformě. Fatvou odsoudil šáhův reformní návrh na přerozdělení půdy. Zásah ájatolláha Borujerdiho se projevil v konečné podobě zákona mající na starosti půdní přerozdělení. Zákon prošel nemalým počtem úprav, které z něj učinily bezvýznamný zákon plný výjimek **(Keddie 1981 : 149)**.

Írán počátkem 60.let zažíval perné časy. Národní fronta, která byla znova obnovena šáhem na nátlak prezidenta Kennedyho, kritizovala šáhovo autokratické vládnutí a žádala uspořádání svobodných voleb – záležitost pro šáha těžko přijatelná. Národní fronta též kritizovala ekonomickou situaci panující v Íránu, která opravdu nebyla záviděníhodná. Na bídné finanční situaci se podílely nesmyslné výdaje, které promrhaly americkou finanční pomoc a příjmy z exportované ropy dosahující až 359 milionů dolarů **(Abrahamian 2010 : 124)**.

Finanční stav se nacházel v natolik svízelné situaci, že zásah Mezinárodního měnového fondu byl nezbytný pro konsolidaci veřejných financí. Následovaly tři roky předepsané léčebné kúry MMF, které způsobily vážnou tříletou recesi **(Clawson, Rubin 2005 : 71)**.

2.3.1 POLITICKÝ VÝVOJ V 60.LETECH

V roce 1960 se schylovalo k dalším volbám do *Madžlesu*, před kterými byla pronesena prohlášení, že volby tentokrát nebudou manipulovány ve prospěch šáha a bude umožněno nezávislým osobnostem kandidovat ve volbách **(Keddie 1981 : 151)**.

Ministerský předseda Eqbál ale posléze prohlásil, že osoby kandidující za Národní frontu nebo komunistickou stranu *Túde* se

nebudou moci účastnit voleb do *Madžlesu*. Z voleb byly také vyřazeni osobnosti kolem Dr. Alího Amíního, který byl stoupencem liberalizace a spojenec Washingtonu (**Keddie 1981 : 151**).

Velký problém nestabilní ekonomické situace představovala inflace, která silně poškodila nižší a střední třídu, zatímco mnozí členové vyšší třídy se naopak obohatili na úkor ostatních. Díky této skutečnosti narůstala opět zášť vůči režimu (**Keddie 1981 : 152**).

Po zveřejnění výsledků voleb následovaly vlna hněvu a rozhořčení nad zmanipulovanými výsledky. Šáh se pravděpodobně zalekl reakce na dopad voleb a rozhodl se od výsledků veřejně distancovat. Mohammad Rezá Pahlaví na adresu premiéra Eqbála pronesl, že by bylo nejlépe, kdyby zvolení zástupci podali rezignaci. Eqbalovala vláda s mizivou podporou obyvatelstva se tímto ocitla bez jakékoli politické podpory a podala demisi (**Keddie 1981 :151**).

Neklidná situace se po zmanipulovaných volbách neuklidnila. Národní fronta trvala na nových skutečně svobodných volbách a nutnosti rozpustit *Madžles*. Zanedlouho byly ohlášeny první stávky. Během demonstrací, ve kterých učitelé žádali navýšení platů, byli při střetech zabiti dva učitelé policejními silami. Šáhova pozice se nadále zhoršovala, a proto se rozhodl jmenovat Dr. Ali Aminiho, který patřil k nejvýznamnějším členům nezávislé opozice, premiérem. „*Amini údajně měl dvě podmínky, které obě dvě byly přijaty šáhem – rozpuštění parlamentu a jednoznačnou podporu, kterou mu šáh vyjádřil.*“ (**Keddie 1981 : 153**).

Premiér Amini vyhověl učitelům s navýšením mezd, nechal zatknout dva ministry kvůli podezření z páchání korupce a také jmenoval ministrem zemědělství Hasana Arsandžáního. Tradiční třídy těžící ze zaběhnutých zvyklostí s nelibostí sledovaly záměr Aminiho konečně uskutečnit opravdovou pozemkovou reformu. Hasan Arsandžání radikálním postojem a názory velkostatkářské třídy dávali jasně najevo své mínění. „*Jmenoval ministra zemědělství, který svérázně kritizoval, jím*

nazývané, feudální velkostatkáře a zpátečnické duchovní, přičemž vychvaloval ctnosti rolnictva“ (Clawson, Rubin 2005 : 71).

Amini se dále snažil o snížení rozpočtu armády, který v roce 1962 dosáhl částky 287 milionů dolarů. Šáh ustál naléhání Aminiho ohledně snížení armádního rozpočtu, a proto Ali Amini z důvodů nesnížení rozpočtu pro armádu a neochoty Spojených států zvýšit finanční pomoc pro Írán, podal rezignaci. Šáh se též pravděpodobně obával rostoucí obliby Aminiho u obyvatelstva. Nejspíš se obával, že by mohl nastat stejný scénář jako u Mosaddeqa, který by mohl ohrozit šáhovo postavení **(Clawson, Rubin 2005 : 72).**

Ministerský předseda Amini měl podporu Spojených států, které měly zájem na očištění korupce a vytvoření vlády s větší podporou než v padesátých letech. Národní fronta ale na druhou stranu kritizovala Aminiho zejména za úzké vztahy s Washingtonem, vládnutí pomocí dekretů bez parlamentu a stálou nečinnost kolem konání nových svobodných voleb, ve kterých by velmi pravděpodobně Národní fronta získala četné zastoupení v *Madžlesu* **(Keddie 1981 : 155-156).**

Je nutné si uvědomit, že parlament byl stále rozpuštěný. 21. března 1961 umřel velký ájatolláh Borúdzerdí. Díky jeho úmrtí nastala možnost prosadit neosekanou formu reformy. Amini tedy prosadil pozemkovou reformu v neosekané podobě pomocí jím vydaných dekretů **(Clawson, Rubin 2005 : 72).**

S odchodem Ali Aminiho se právě šáh pokusil o přebrání iniciativy po Alím Amíním ohlášením Bílé revoluce. Šáh rozhodně nebyl v příjemné situaci. Národní fronta bojkotovala referendum ohledně schválení Bílé revoluce a také se zasazovala o uskutečnění stávek a protestů. Argumentovala, že jednotlivé body navržené v reformním celku by měly být správně předloženy a schváleny *Madžlesem* **(Avery, Hambly, Melville 2007 : 279).**

Šáhovým reformám kromě Národní fronty oponovaly také tradiční třídy íránské společnosti – duchovenstvo a velkostatkáři. V celkem šesti bodech šáhovy Bíle revoluce vadily ulamá zejména pozemková reforma. Před provedením reformy patřilo duchovenstvu přibližně 15% půdy v Íránu **(Moaddel 1993 : 140)**.

Se smrtí ajatoláha Borujerdího padl v podstatě i zákaz zasahovat do politického vývoje **(Axworthy 2009 :180)**. Chomejní se jako schopný rétor dokázal zalíbit mnoha sociálním skupinám. *„Intelektuálové měli rádi jeho proti-autokratické a antiamerické postoje. Lidé z nižších sociálních tříd souhlasili s jeho požadavky, aby íránská vláda učinila více v jejich prospěch. Tradicionalisté ho uznávali kvůli jeho nesouhlasu s pozemkovou reformou a hlasovacím právem pro ženy.“* **(Clawson, Rubin 2005 : 72)**.

Odvoláním doktora Aminiho si šáh nezískal sympatie obyvatelstva, které už tak muselo snášet neblahou ekonomickou situaci země. Místo nezávislého a celkem uznávaného Aminiho nastoupil Asadolláh Alam, šáhův starý přítel **(Keddie 1981 : 155)**.

Jmenováním premiéra Alama situaci neuklidnilo. Proběhlo setkání mezi zástupci Národní fronty a premiérem Alamem, na kterém bylo naléháno zejména kvůli konání svobodných voleb, což Alam odmítl. Národní fronta reagovala silnou kritikou na premiéra a šáha. Šáh reagoval na kritiku Národní fronty zatýkáním důležitých členů uskupení **(Keddie 1981 : 156)**.

Po schválení pozemkové reformy část duchovenstva v čele s ájatolláhem Chomejním kritizovala šáhův reformní plán. Šáhovy reformy se nezamlouvaly ani skupině tradičních íránských obchodníků – bázáru. Obchodníci se obávali, že schválením Bíle revoluce budou ohroženi vážným způsobem jejich komerční zájmy. Díky společným zájmům i

hrozbám obě skupiny vytvořily užší vztahy do budoucna a založily „Koalici islámských společenství“ **(Coughlin 2009 : 102)**.

Došlo také k částečné spolupráci mezi ájatolláhem Chomejním a Národní frontou. Chomejní podpořil i slogan Národní fronty, který zněl : „*Reformy ano, diktatura ne!*“ **(Coughlin 2009 : 103)**.

Šáh označil veškerou kritiku, která se vztahovala na reformní body Bílé revoluce, za kritiku pocházející od starých feudálních tříd. „*Jakákoliv opozice vůči jeho diktátorství byla vnímána jako opozice vůči zákonu o pozemkové reformě a byl označen za feudála. Používání výrazu bylo tak všeobecné, že dokonce Alam, tehdejší ministerský předseda, přisoudil protesty studentů velkostatkářům nebo Tajmuru Bachtijárovi* “ **(Fardust 199 : 302)**.

Kritika ájatolláha Chomejního postupně sílila a vábila ostatní, aby se zapojili. Chomejní opakoval předešlá obvinění adresující šáhovi. „*Opakoval populistická obvinění, že reformy jsou prováděny v zájmu zahraničních sil - Spojených států a Izraele, které vystřídaly Velkou Británii a Rusko jako strašáky lidové demagogie, aby byl zničen islám a duchovní třídy.* “ **(Coughlin 2009 : 103)**.

Šáh na druhou stranu označil rozhněvané duchovní za zpátečníky a sobecké seskupení, které kvůli svým vlastním zájmům nesouhlasí s reformami kvůli ochraně vlastních zájmů **(Keddie 1981 : 157)**.

22.března 1963 se odehrál incident v madrasi nacházející se ve městě Qom, které je důležitým městem ší'itského islámu. Agenti SAVAKu a oddíly výsadkářů vtrhli do prostor madrasy Feizije, kde ájatolláh Chomejní často přednášel. Vojáci společně s agenty při drsném zákroku usmrtili několik studentů a mnohým dalším způsobili těžká zranění. Šáhovy jednotky také způsobily v madrasi značné materiální škody.

„Vojáci rozmlátili nábytek, zničili knihy, rukopisy a celkově zpustošili vše, co se jim dostalo do rukou. Všechny turbany které našly, byly položeny doprostřed nádvoří a zapáleny.“ (Coughlin 2009 : 104).

Akce šáhových jednotek, která měla zastrašit Chomejního, nedosáhla cíleného efektu. Ájatolláh stále s větším rozhořčením odsuzoval šáha a jeho praktiky. I přes přímé výhrůžky smrtí Chomejní pokračoval v kritice šáha **(Coughlin 2009 : 105)**.

Právě stálá kritika šáha i přes jasnou demonstraci síly vytvářela z Chomejního stále důležitější a známější osobnost mezi Íránci, která měla potřebné charisma a odhodlání k nepřetržité kritice šáha. Ve svých dalších projevech Chomejní opět napadal šáha. Kritizoval spolupráci a zahraniční politiku šáha, zejména jeho vztah ke Spojeným státům a Státu Izrael a označil šáhovy činy za protiústavní. Chomejní ve svém vystoupení v Qomu 3. června 1963 otevřeně hovořil o výhrůžkách tajné služby SAVAK, která vyhrožovala smrtí. Situace byla vnímána duchovními natolik vážně, že vyšší vrstvy duchovenstva v Qomu uvažovaly o přesídlení do iráckého šíítského města Nadžaf, odkud by mohly pokračovat ve svých protestech proti šáhovi. Chomejní návrh na přemístění odmítl **(Coughlin 2009 : 105)**.

O dva dny později 5. června 1963 došlo k prvnímu zatčení ájatolláha Chomejního agenty SAVAKu. Zpráva o zadržení ájatolláha se rychle rozšířila. Zanedlouho davy rozhořčené zatčením ájatolláha začaly napadat policejní stanici, ve které byl Chomejní držen. Při následných střetech před policejní stanicí bylo zabito až 28 lidí. Následovaly nepokoje po celé zemi, při kterých zemřely stovky lidí. **(Clawson, Rubin 2005 :73)**.

Masivní demonstrace, které se udály v pátek 7.června, patřily k projevům nespokojenosti, před kterými tajná služba SAVAK ani nevarovala. Šáh reagoval s vyděšením, protože se mu nedostalo žádného předběžného varování. Generálovi Ovejsímu proto nařídil, aby

demonstrace tvrdě potlačil. Šáh byl natolik nejistý situací, že telefonoval generálovi každých deset minut (**Fardust 2009 : 303**).

2.3.2 ROK 1964 – EXIL ÁJATOLLÁHA

V roce 1964 došlo k vyvrcholení společenského napětí, které několik let postupně narůstalo. Právě rok 1964 patřil k velmi důležitým momentům Íránu, kdy bylo učiněno rozhodnutí vyhostit ájatolláha Chomejního z Íránu. V květnu *Madžles* schválil kontroverzní zákon schvalující diplomatickou imunitu vztahující se na americké vojenské jednotky a poradce nacházející se v Íránu (**Keddie 1981 :159**).

Následovně *Madžles* schválil půjčku od Spojených států v hodnotě 200 milionů dolarů určenou ke koupi vojenské techniky od Spojených států. Pořadí odhlasování obou záležitostí v *Madžlesu* v krátkém časovém úseku ještě více vyostřilo náladu v zemi. Je vysoce pravděpodobné, že Spojené státy si v podstatě vykoupily beztretnost pro vlastní vojenský personál. Podobný přístup vyžadování různých privilegií Spojenými státy Íráncům připomínalo období 19. století, kdy probíhalo britské vměšování s podobnými požadavky (**Clawson, Rubin 2005 : 73**).

Diplomatická imunita patřila také k důležitým příčinám, proč Íránci ztráceli důvěru v šáhovu schopnost vytvořit nezávislou zahraniční politiku tak, jak zamýšlel Mohammad Mosaddeq. Během následujících let se díky diplomatické imunitě množily případy opilých Američanů obtěžujících

iránské ženy, vkrádajících do mešit atd. Díky těmto případům vzrůstala ještě hlubší nenávist vůči cizincům všeobecně (**Clawson, Rubin 2005 : 73**).

Přijetí zákona tak velkého významu ájatolláh Chomejní nemohl ignorovat. Využil jej pro další kritiku režimu v pamfletu, který byl vydán. *„Dohnali iránský lid na úroveň nižší, než kterou má americký pes. Jestli někdo přejede psa, který patří Američanovi, tak bude potrestán. Ale jestli americký kuchař přejede šáha, hlavu státu, tak nikdo nebude moci jakkoli zasáhnout.“* (**Clawson, Rubin 2005 :73**).

Mohammad Rezá Pahlaví již předtím dal pokyn k zatčení Chomejního. Kvůli uklidnění veřejnosti ale ájatolláha zase propustil. Ájatolláh byl opět zatčen a bez prodlení dopraven na letiště v Teheránu, kde mu byl předán pas a bylo mu sděleno, že je vyhoštěn do Turecka i se svou rodinou. V roce 1965 z Turecka odešel a přesunul se do iráckého Nadžafu. Po uveřejnění informace týkající se vyhoštění ájatolláha se nekonaly žádné větší protesty. Veřejnost byla sice sympaticky nakloněna jeho populistické kritice, ale nyní už nevyšla do ulic jako v případě prvního zatčení ájatolláha Chomejního v roce 1963 (**Coughlin 2009: 110**).

2.3.3 STRANA RASTÁCHÍZ

Strana byla založena v březnu roku 1975. Vytvoření strany bylo součástí šáhovy agendy, jak sjednotit ostatní politické subjekty v Íránu do jedné strany, čímž by se zvýšila angažovanost Íránců v politice a také snížení rizika ztráty vlastních pravomocích. (**Stempel 1981 : 31**).

Ostatní politické strany měly být rozpuštěny a členové stran měli vstoupit do strany Rastáchíz. Založení strany také mělo podíl na rozhořčení veřejnosti, neboť členství ve straně Rastachíz bylo povinné pro všechny občany Íránu. *„Od teď všechny aspekty politického života*

budou spadat pod dohled strany. Po všech občanech bylo požadováno členství ve straně a účastnění se národních voleb. Ti, kteří odmítli, byli označeni za ‚zrádce‘ nebo ‚tajné komunisty‘, jímž byla dána možnost odejít do Sovětského svazu.“ (Coughlin 2009 : 131).

Jeden z dalších motivů pro utvoření prostoru pro pouze jednu politickou stranu byly obavy íránských elit blízkých šáhovi, že pokud nenastane významná ekonomická i politická změna, tak ekonomická prosperita země bude v ohrožení **(Stempel 1981 : 32)**.

Z počátku byla strana přijímána pozitivně, dokonce na některých vysokých školách se po pár dnech přihlásilo do strany kolem dvou tisíc studentů **(Afkhani 2009 : 436)**.

Strana byla silně spojena s loutkovou vládou šáha, takže si těžko mohla získat důvěryhodnost mezi Íránci. Například post ministerského předsedy a pozice generálního tajemníka strany byly propojené **(Stempel 1981 : 36)**.

Rastachíz se svými kroky snažila mít kontrolu nad střední třídou, která jako jediná byla vůči šáhovi pozitivně naladěna, městským proletariátem a nad lidmi, kteří pracovali v zemědělském odvětví **(Abrahamian 2009 : 151)**.

Strana se snažila svým vlivem pronikat do předtím netknutých společenských sfér, které, kromě střední třídy, byly ulamá a bázár. Rastáchíz započala se zakládáním vlastních bázár obchodů, začala též utvářet cech pro bázáry, které byly donuceny vstoupit a dokonce stát se členy strany. Další zátěž pro bázár přišla v podobě zavedení minimální mzdy pro zaměstnance v malých továrnách a dílnách patřící pod bázár. Rastáchíz zavedla povinnost pro zaměstnavatele zaregistrovat zaměstnance a také novinku v podobě měsíčních poplatků určené pro zdravotní pojištění **(Abrahamian 2009 : 151)**.

Šáh a Rastachíz opět nesmyslně proti sobě stavěli důležitou společenskou, relativně majetnou vrstvu. Mnozí obchodníci se obávali

zahraničních bank a velkých obchodních společností, které vstupovaly na íránský trh jako velmi silný konkurent pro tradiční bázary (**Abrahamian 2009 : 151**).

Další chyba strany spočívala ve skutečnosti, že nemohla být využita vlastními členy jak pro kariérní vzestup, tak pro protlačení vlastních zákonů (**Abrahamian 2009 : 37**).

Právě pro lidi, kteří vstoupili do strany s úmyslem se pokusit přinést postupnou změnu do politického systému v Íránu, byla tato skutečnost velkým zklamáním a důvodem k pocitu frustrace (**Stempel 1981 : 37**). *„Koncem roku 1977 šáh prohlásil, že aktivní členství ve straně Rastachíz nebude sloužit k získání místa ve státní správě (nebo jak vůbec získat práci) a také nebyla možnost využít stranu jako nástroj ohledně schvalování zákonů. Členové měli sloužit spíše jako hlídací psi.“* (**Stempel 1981 : 37**).

Pochybení také spočívalo ve fanatické snaze donutit lidi, kteří se vyhýbali politice, k účasti nejen na stranických akcích, ale také aby se stali členy strany (**Abrahamian 2009 : 153**).

V některých provinciích bylo umožněno straně plnit běžné funkce, tedy hledání nových slibných vůdců a prosazování různých programů. V polovině provincií měla strana možnost relativně normálně fungovat. Problém opět spočíval, tak jako v minulých desetiletích, v neústupnosti šáha podělit se o část svých pravomocí (**Stempel 1981 : 37**).

Ájatolláh Chomejní z Nadžafu označil stranu za *harám* (zakázaný, nepovolený). Důvod byl, že účel strany není jenom eliminovat bázár a rolnictvo, ale také má za úkol zničit celý islám a Írán. Duchovní odsoudili existenci strany a na protest byla ve městě Qom ukončena činnost náboženského semináře ve škole Feizíje. Mnoho významných kleriků vydalo fatvu proti straně Rastachíz (**Abrahamian 2009 : 153**).

2.3.4 POZEMKOVÁ REFORMA

Pozemková reforma tvořila jeden z nejdůležitějších pilířů šáhovy Bílé revoluce. Šáh usiloval o vytvoření nových vztahů mezi státem (šáhem) a velmi početnou skupinou rolníků. Naproti tomu silně usiloval o omezení vlivu velkostatkářské vrstvy, ve které byly zastoupeny i mnohé duchovní a náboženské nadace. První fáze reformy se zaváděla několik let v podobě prodeje půdy rolníkům. Cena půdy se vyměřovala na základě daňových ohodnocení majiteli. Velkostatkáři si museli vybrat mezi několika možnostmi držení půdy. „*Velkostatkář si směl ponechat jednu vesnici nebo, a což bylo celkem časté, ekvivalent hodnoty jedné vesnice, řekněme, nejvýhodnější jedné šestiny z každé vesnice celkem z šesti vesnic.*“ (Keddie 1981 :151).

Zvolení druhé možnosti umožnilo velkostatkářům vlastnit místo jedné vesnice rovnou vesnic šest, takže rozšířili majetkové vlastnictví do dalších vesnic, ve kterých následovně měli výrazný vliv. (Keddie 1981 :151).

Velkostatkářům dále ale bylo umožněno předat vesnice svým příbuzným a také si ponechat ve vlastnictví sady, zalesněné oblasti, plantáže a mechanizované farmy. Také náboženské nadace získaly povolení nechat si dlouhodobý příspěvek (Abrahamian 2009 : 131).

Navrhovaná reforma se týkala pouze farmářů, kteří si pronajímali půdu od velkostatkářů. Netýkala se třetiny pracovníků ve venkovských oblastech, čímž velká část rolnické skupiny nezískala žádný majetek a zůstala nadále bezmajetná (Clawson, Rubin 2005 : 74).

Celkově byla reforma prováděna v několika fázích, které sahaly až do 70. let. V první fázi méně než 10 procent rolnického obyvatelstva

získalo do vlastnictví půdu. V dalších fázích více rolníků obdrželo půdu **(Clawson, Rubin 2005 : 75)**.

Ve vesnicích existovaly skupiny rolníků, které měly právo na určitý podíl na úrodě, a také některé další rodiny měly stejná práva, pokud vlastnily dobytek nebo podzemní vodní kanály **(Keddie 1981 :161)**.

Před pozemkovou reformou jenom 10 až 12 % půdy bylo ve vlastnictví venkovských vrstev. Zbytek půdy patřil rodině šáha, velkostatkářům, jejichž počet byl kolem 100 000, a náboženským nadacím **(Clawson, Rubin 2005 : 74)**.

Zájem státu byl ale zaměřen na rozvíjení obchodních společností, průmyslových podniků, finančních institucí, což menší zemědělci nevítili s nadšením. „*Rozvojové fondy, pokud vůbec přidělily finanční částky do venkovských oblastí, tak často putovaly do rozvoje mechanizovaného zemědělství.*“ **(Clawson, Rubin 2005 : 80)**.

Podpora státu se také projevovala negativně na příjmech rolníků. Vláda se snažila z obrovských příjmů dotovat dovážené obilí, maso a mléčné produkty. Tato státní subvence zapříčinila snížení příjmů rolníkům **(Clawson, Rubin 2005 : 80)**.

V zemědělském sektoru pracovalo podstatně méně obyvatel než v roce 1956. „*Sčítání lidu v roce 1976 zaznamenal méně lidí pracujících v zemědělství, než jich bylo při sčítání v roce 1956. V roce 1976 jenom třetina Íránců pracovala v zemědělství v porovnání vůči 56 procentům v roce 1956*“ **(Clawson, Rubin 2005 : 80)**.

Díky neefektivně vedené zemědělské politice se z Íránu stala země, která musela vynakládat až 1 miliardu amerických dolarů na zajištění potravin proti 60.letům, kdy Írán naopak vyvážel potraviny do zahraničí **(Abrahamian 2009 : 142)**.

Překotná mechanizace v zemědělském sektoru zapříčinila masový odliv nepotřebné pracovní síly z venkovských oblastí do velkých měst.

Migrace do městských oblastí se výrazně zasadila až o 8 % v letech 1972-1973. V roce 1976 žilo v Teheránu až 4,5 milionu lidí **(Axworthy 2009 : 183)**.

Většinou se pracovníci, kteří odešli z venkova do městských oblastí, připojili k dělnické pracovní síle, která žila v nevyhovujících podmínkách ve slumech např. v jižním Teheránu, kde následovně vznikalo mnoho konfliktů mezi autoritami a obyvateli slumů **(Axworthy 2009 : 179)**.

Menší zemědělci postrádali podpůrné prostředky v podobě agrárních finančních institucí. Byli proto nuceni vypořádat se s potížemi, které brzdily rozvoj venkovských oblastí, bez pomoci státu **(Stempel 1981 : 11)**.

Z venkovských oblastí se staly hlavní tábory duchovenstva a Chomejního. Stalo se tak díky schopným spolupracovníkům, kteří dokázali vybudovat ilegální síť sympatizantů a spolupracovníků. Po venkovských oblastech kolovaly bez větších obtíží kazetové nahrávky s projevy ájatolláha Chomejního, které lehce šířily Chomejního slova mezi rolnickým obyvatelstvem. V posledních letech před koncem šáhova režimu duchovenstvo mělo dominantní podporu ve venkovských oblastech také díky využití mešit jako míst, kde bylo možno slyšet názory Chomejního **(Coughlin 2009 : 18)**.

Šáh také necítil nejmenší potřebu k získání loajality venkovského obyvatelstva. Svými arogantními výroky se pouze postaral o účast venkovských obyvatel na demonstracích, když se o rolnících zmiňoval jako o pozůstatku ze starých dob Íránu **(Arjomand 1988 : 107)**.

Velká chyba státu spočívala v preferování obchodních společností místo malých rolnických držitelů půdy. Zemědělský sektor nebyl schopen vyprodukovat dostatečné množství jídla k pokrytí potravinářské spotřeby Íránu, a proto bylo nutné dovážet potraviny ze zahraničí. Írán též procházel masivním růstem obyvatelstva, který neefektivnost zemědělství

flagrantně odhalil. V 70. letech se nedostatek potravin a zdražení projevíly ve zhoršené náladě ve společnosti (**Moaddel 1993 : 69**).

2.3.5 BÁZÁR

Těžké časy nastaly pro Írán a jeho vnitřní stabilitu s příchodem finanční krize, která přišla ze Západu. Krize způsobila drastické snížení poptávky po ropě všeobecně. Írán, který byl ekonomicky závislý na exportu ropy do zahraničí, silně pocítil náhlý nedostatek finančních prostředků. *„Situaci též zhoršil úpadek západních zemí do ekonomické recese a snížení poptávky v oblasti nerostných surovin, které zapříčinily snížení příjmů z ropy a plynu, jež proti plánovaným 98 miliardám dolarům, které byly predikovány v Pátém plánu, dosahovaly pouhých 84 miliard dolarů. Vláda musela omezit rostoucí výdaje, zatímco tiskla více peněz, aby tím pokryla deficit, což vedlo následně k inflaci.“* (**Clawson, Rubin 2005 : 81**).

Šáh se snažil zmírnit těžkou inflaci, která vyvolávala velké znepokojení ve společnosti, vyhlášením kampaně proti bázáru 9.zář 1975 jako za 14. bod Bílé revoluce (**Afkhami 2009 : 438**). V čele kampaně stál ministr obchodu Ferejdún Mahdavi.

Představitelé bázáru byli osočováni jako vydřiduši zneužívající situace ve vlastní prospěch a jako hlavní viníci prudkého zdražování mnoha komodit v Íránu. I po příchodu zahraničních firem a vzniku obchodních společností, které představovaly pro bázár velkou konkurenci, byl stále bázár schopen kontrolovat 70 % domácího obchodu a 30 % importu (**Tazmini 2012 : 127**).

Přes 10 000 státních úředníků bylo nasazeno proti obchodníkům. Soud zřízený tajnou službou SAVAK rozdál přes 250 000 pokut, dalších přibližně 23 000 obchodníků bylo vykázáno z rodných měst. Soud pod

taktovkou SAVAKu dokonce odsoudil až 8 000 osob k trestu odnětí svobody, pohybující se od dvou měsíců až do tří let **(Coughlin 2009 : 132)**.

Z počátku se snažily úřady využít cechy pro zavedení cen nařízenými vládou. Zanedlouho se prokázalo, že cechy nehodlají spolupracovat na regulaci cen. Ministr obchodu zbavil funkce přes 17 vysoce postavených funkcionářů z Hlavní komory teheránských cechů. Ceny byly poté nadiktovány vládou ve formě ceníků dodaných do obchodů a i ceníků v novinách **(Moaddel 1993 : 121)**.

Rozhodně zákroky proti bázáru nebyly chytrým krokem strany Rastáchíz. Stále se jednalo o jednu z nejvlivnějších a relativně majetných sociálních skupin se staletou tradicí, která dokázala chránit své zájmy a měla ve společnosti určitou úctu **(Abrahamian 2009 :152)**.

I přes úsilí státních úřadů se kampaň ukázala ne příliš účinná proti vysokým cenám, které trápily Írán **(Moaddel 1993 : 121)**.

Menší obchodníci a bázár, kteří byli postiženi kampaní, měli větší sympatie vůči ájatolláhu Chomejnímu, Táleqánímu a dalším radikálním klerikům. Velkostatkáři a větší obchodníci následovali ájatolláha Šariátmadářího a další kleriky, které lze považovat za osobnosti umírněného myšlení **(Moaddel 1993 : 122)**.

Přístup vlády vůči bázár měl také sjednocující účinek mezi bohatými bázáry a menšími obchodníky, jejichž rozdílné finanční postavení se doposud podílelo na bránění zejména vlastních zájmů **(Tazmini 2012 : 187)**. *„Podnikatelé a malí obchodníci vnímali režim jako překážku bránící rozvoji, ne jako partnera ohledně jejich zájmů.“* **(Stempel 1981: 11)**.

Bázáry v poválečném období necítily k monarchii důvěru a nepodporovaly ji i přes skutečnost, že v 60. letech mnozí obchodníci zažili dobré časy. V následujících letech přístup vlády jen vyvolával animozitu

mezi oběma stranami a bázary celkem rychle a jednoznačně utvořily politické postoje na základě finančních zájmů **(Arjomand 1988 : 106)**.

S poklesem zisků vyvážené ropy došlo ke zvýšení daní bázárům. Vláda také stanovila minimální výši mzdy pro zaměstnance a dále byla zavedena povinnost odvádět určitou částku do Fondu sociálního pojištění. Tyto metody napomohly jen ke zhoršení podnikatelského prostředí a ztratě mnoha pracovních míst **(Tazmini 2012 : 186)**.

Díky importu laciných koberců mechanické výroby íránský sektor výroby koberců, který patřil hned vedle ropného průmyslu k nejziskovějším v zemi, zažíval ukončení živnosti mnoha obchodníků. Například ve městě Ahváz existovalo v roce 1976 kolem 80 obchodů s koberci. Rok poté zbylo pouhých 44 obchodů. Konec mnoha obchodů s sebou přinášelo také nárůst lidí, kteří začali pracovat v dělnických oborech nebo se stali nezaměstnanými. Tím se opět zvyšovala nespokojenost nižších tříd městského obyvatelstva **(Tazmini 2012 : 186)**.

Mnohé finanční instituce spíše svými úvěrovými nabídkami šly na ruku větším firmám a bohatým jedincům, než aby se snažily proniknout mezi menší podnikatele a zemědělce. Úvěry nabízené menším obchodníkům byly nabízeny pouze s úroky, které již nebyly tak příznivé. Obchodníků, kteří si byli schopni půjčit od bank, bylo málo. Důvod byl, že banky odmítaly nabízet úvěry menším živnostníkům kvůli nedostatečné garanci půjčky. Tato politika bank zčásti také stála za vyšší nezaměstnaností a velkými příjmovými rozdíly **(Keddie 1981 : 171)**. Malí obchodníci si byli proto nuceni půjčovat od bázárů. Půjčovaly od 25 % až do 100 % **(Tazmini 2012 : 127)**.

Příchod firem s novými výrobními postupy obuvi, chleba, atd. měl dopad na íránské obchodníky, kteří nebyli schopni se rychle přizpůsobit silné konkurenci. Nejenže narušení mnohaletých tradic vyvolalo hněv ze

strany obchodníků, ale také se zasloužil o úbytek tisíců pracovních míst¹⁰ **(Arjomand 1988 : 107).**

Bázary vyjadřovaly podporu různým protestním akcím například zavíráním svých obchodů. Díky útlaku státu se stále více bázárů připojovalo k ájatolláhovi Chomejnímu, kterému byly vehnány do náruče. **(Tazmini 2012 : 188).**

Po zákrocích vládních úředníků došlo k ještě tvrdšímu přístupu vlády. Tajná služba SAVAK organizovala rabování a ničení obchodů po celkem 40 městech v Íránu. Mnozí obchodníci tak přišli o své obchody. **(Tazmini 2012 : 188).**

Po vyhnání ájatolláha Chomejního z Íráku do Francie obchodníci zorganizovali velké protesty, které se konaly ve stovce měst po celém Íránu. Čas dal brzy jasně najevo, že při posílení opozičních sil bázary došlo k dalšímu vývoji, který směřoval ke svrnutí monarchie **(Tazmini 2012 : 188).**

2.3.6 STAV DUCHOVNÍCH

Vztahy mezi šáhem a duchovními byly celkově napjaté po dlouhou dobu od zavedení pozemkové reformy, která se vztahovala mimo jiné na rozsáhle pozemky ve vlastnictví duchovních.

Šáh si pobouřil duchovenstvo prosazením zákona, který umožňoval volit ženám a nemuslimům. Ájatolláh Chomejní opět využil toto téma pro sebe prezentaci. Ájatolláh obviňoval šáha ze snahy zničit islám v Íránu. Využíval jako strašáky židovské agenty a baháisty, kteří s úmyslem

---

¹⁰ Například zavedením nových metod, které nahradily tradiční íránský chléb západním, přišlo o pracovní místo až 6000 lidí **(Arjomand 1988 : 107).**

ovládnutí íránské ekonomiky kritizovaný zákon sepsali (**Coughlin 2009 : 98**).

S novým volebním zákonem se přestalo také používat označení „Svatý Korán“ a místo něho byl zaveden termín „Svatá Kniha“, což duchovenstvo vnímalo jako nemyslitelnou záležitost (**Tazmini 2012 : 182**).

Během 60. a počátkem 70. let íránští duchovní pociťovali také odliv lidí, kteří navštěvovali pravidelně mešity. Menší zájem lidí byl způsoben objevením nových možností, které se dostavily díky reformám, a zlepšení životní situace, zejména ve velkých městech. Menší zájem lidí o duchovní život znamenal také úbytek financí od jednotlivých lidí (**Tazmini 2012 : 184**).

Ekonomická krize těžce dopadající na státní příjmy se také zasloužila na rozhodnutí snížení finančních příspěvků pro studenty náboženských seminářů a madrasy. Duchovní opět neskrývali nelibost (**Moaddel 1993 : 93**).

Během 70. let však měla duchovní opozice relativně nejvíce prostoru k rozvíjení svých aktivit, díky přesvědčení SAVAKu a dalších státních složek, že nejvážnější hrozbou jsou partyzánské skupiny Fedajínů a Modžahedinů. I přesto bylo duchovenstvo cílem represí státu. Během 70. let bylo více než 600 duchovních zatčeno, vyhnáno do exilu, mučeno a zabito. Častým terčem policejních útoků byly například náboženské budovy (**Clawon, Rubin 2005 : 89**).

Ulamá jako jediní byli stále vnímáni jako opozice, která tvořila nejvýznamnější opozici vůči šáhovi z několika důvodů. Ájatolláh Chomejní svým zatvřeným postojem a charismatem byl důležitým důvodem, proč ulamá byli schopni získávat nové stoupence (**Ježová, Burgrová 2011 :163**). Na rozdíl od politických uskupení navazující na Mosaddeqovu Národní frontu a dalších levicových uskupení nebyli duchovní tolik pod nátlakem SAVAKu (**Clawon, Rubin 2005 : 89**).

Důvod, proč například Chomejní získal tak velkou podporu mladých lidí, byla jeho kritika zkorumpovaného kléru, které ztělesňovalo morální krizi tehdejších duchovních v 60. letech (**Coughlin 2009 : 91**).

Je však důležité také zmínit skutečnost, že ne celá duchovní obec v Íránu byla nakloněna k revolučnímu řešení situace. Existovala dokonce i menšina ulamá, kteří po vyřešení krize v ropném průmyslu vítali návrat šáha v roce 1953 zpátky na trůn. Většina duchovních se nevyjadřovala k politickému dění, a když ano, tak jedině diplomatickým přístupem. Mezi takové se z počátku řadil ájatolláh Chomejní, který začal hlásat nutnost odstoupení šáha až po vyhoštění z Íránu (**Tazmini 2012 : 184**).

2.3.7 ODPOR ÍRÁNSKÝCH INTELEKTUÁLŮ

Import západních kulturních trendů byl vnímán negativně zejména duchovními a bázary, kteří přicházeli o své tradiční postavení ve společnosti. Kromě tradičních íránských tříd se proti šáhovým reformám postavily osobnosti intelektuální obce. Jeden z významných autorů Íránu té doby, Džalál Ál-e Ahmad, vydal své dílo v roce 1962 s názvem Occidentosis (Gharbzadegí). Ahmad kritizoval bezmyšlenkové napodobování západních zvyklostí a zanechávání tradičních íránských tradic. Ahmad jako levicový sekularista zastával využití islámu jako obranu proti západnímu vlivu. Jeho myšlenky měly v pozdějších fázích nemalou váhu na vytvoření opozice, která zastřešovala levicová uskupení, národní uskupení a hlavně představitele ší'itských ulamá (**Axworthy 2009 : 177**).

Mezi další významné osobnosti intelektuální obce patřil též Alí Šarí'atí, který zemřel v roce 1977 v Anglii. Označoval islám za řešení problémů neblahého stavu íránské společnosti způsobené importem

západního kapitalismu a kulturních trendů. „Argumentoval, že islám je ryzí souhrn idejí, které byly překrouceny duchovními, jež on a jeho příznivci vnímali jako zpátečnické. Není žádným překvapením, že duchovní po převzetí moci věnovali mnohé úsilí k omezení vlivu Šariátího učení.“ (Clawson, Rubin 2005 : 88).

Šariátího vliv a oblíbenost dokonce donutily ájatolláha Chomejního k neutrálnímu postoji vůči jeho názorům, se kterými nesouhlasil. Chomejní místo toho začal používat ideologický slovník Šariátího. Chomejní se v 70. letech ve svých projevech obracel k společenským třídám, které v Íránu všeobecně neměly jednoduchou životní situaci (Clawson, Rubin 2005 : 88).

2.3.8 ODBORY A PRACOVNÍCI

Od samého počátku autokratický režim v Íránu nebyl důvěřivý vůči pracovním odborům. V roce 1957 došlo ke zrušení odborových sdružení vládou a byly postupně nahrazeny v roce 1959 „odbory“, které byly silně kontrolovány státní mocí. Tyto odborové organizace se nemohly zapojovat do politických aktivit a postrádaly nejdůležitější práva, která jsou esenciální k plnohodnotné podstatě odborů. Íránské odbory neměly především právo stávkovat ani kolektivně vyjednávat (Moaddel 1993 : 126).

Mezi manuálními pracovníky existovala malá skupina, jež skutečně ovládala řemeslo. Proto měli možnost dosáhnout vyššího příjmu. Většina manuálních pracovníků se svým příjmem ale zaostávala za minimální mzdou v zemi. „Studie z roku 1974, která pokrývala 224 000 dělníků v 2 779 podnicích, informovala, že zatímco více než polovina rodin má týdenní příjem na jednu osobu menší než 100 rialů, tak 34,5 % z nich má

příjem přesahující 501 rialů na osobu. Nejvíce zarážející je, že 73 % pracujícího obyvatelstva mělo “ (Tazmini 2012 : 189).

Nízké platy, životní situace, zdravotní pojištění, atd. patřily mezi hlavní důvody, proč dělnická třída protestovala ke konci 70. let. Hlavní důvod ke konání protestů nebyly politické požadavky nebo revoluční ideje s konečným cílem ustanovením islámského státu **(Tazmini 2012 : 191).**

Postoj státu vůči pracovníkům byl od začátku prosycený nedůvěrou šáha. Snaha podmanit si veškeré odborové organizace, a tím mít pracovníky pod svoji kontrolou, se ukázala opět jako dlouhodobě mylně pojatá. Šáhovy investice vedly spíše do větších podniků, jejichž ředitelé patřili mezi šáhovy věrné, a armády, která se měla stát nejmocnější vojenskou silou na Blízkém východě. Jednoduše nevnímal problémy továrních zaměstnanců jako důležité.

2.3.9 STÁTNÍ SPRÁVA

Koncem 70. let si šáh rozhněval další skupinu¹¹, jež za ním věrně po dlouhá léta stála a podporovala autoritu dynastie Pahlaví. Pod chaotickým vývojem okolností se šáh rozhodl v listopadu zatknout ministerského předsedu Amír-Abbáse Hovejdu a dalších 132 vysoce postavených státních funkcionářů **(Coughlin 2009 : 19).**

Mnozí lidé, kteří byli napojení na korupční skupiny státních úředníků nebo politiků, v období, kdy se vyhlídka šáhovy monarchie nezdály slibné, převáděli obrovské sumy peněz do zahraničních bank. „V polovině roku 1976, britská ambasáda odhadovala, že přibližně 1 miliarda dolarů soukromého kapitálu byla každý měsíc odváděna z Íránu“ **(Arjomand 1988 : 111).**

---

¹¹ Tato skupina lidí se dlouhá léta podílela na korupčních aktivitách v zemi. Miliardy dolarů byly vyvedeny přes státní a vojenské zakázky **(Arjomand 1988 :111).**

Ke konci roku 1976 kolem 20 000 Íránců skoupilo nemovitosti v Londýně, další kupovali nemovitosti v Kalifornii. Šáh tak ztrácel podporu své vysoké vrstvy, která nejvíce profitovala ze šáhova vládnutí a pohádkově zbohatla ze státních prostředků. Lojalita vyšší vrstvy vyprchala při prvních signálech, které naznačovaly konec monarchie . Celá situace ke konci éry dynastie Pahlaví připomínala krysy opouštějící potápějící se loď. **(Arjomand 1988 : 111).**

2.4 ARMÁDNÍ VÝDAJE

Pokud se máme zaměřit na jednu z největších chyb šáhova období vlády a důvodu zhoršení životní situace Íránců, tak se musíme zabývat přemrštěnými výdaji způsobené špatným plánováním a také zejména obrovskými částkami vynaloženými na nákup vojenského vybavení pro armádu.

Íránská infrastruktura se kupříkladu nestačila přizpůsobit požadavkům, kterým čelila díky Bílé revoluci šáha. Jeden z nejvážnějších problémů byl zakořeněn v nedostatečných námořních přístavů, které nebyly schopny vyložit obrovské množství zásob z nákladních lodí. Řešení bolestivé situace nenadešlo, a proto musely lodě kotvit v přístavu až půl roku, než mohly být vyloženy. Neschopnost problém rychle vyřešit stála Írán až miliardu dolarů ročně, které mohly posloužit opět jako investice do jakéhokoli průmyslového sektoru, který byl potřebný pro budoucí rozvoj ekonomiky **(Kapuczinski 1981 : 68).**

Mohammad Rezá Pahlaví byl od počátků svého vládnutí závislý na ozbrojených silách, které se postavily v několika situacích na stranu šáha a potlačily brutálním způsobem mnohé demonstrace.

Nová etapa týkající se útrat za vojenský materiál přišla s Nixonovou administrativou, která umožnila šáhovi vybrat si jakýkoliv kus vojenské techniky, kromě nukleárních zbraní. V následujících letech šáh hodlal

vynaložit miliardy dolarů na vojenské vybavení (**Clawson, Rubin 2005 : 83**).

Šáhova osobnost nemohla odolat pokušení, které měl před sebou díky Nixonově politice, a značným finančním možnostem, které byly zapříčiněny prudkým zvýšením cen íránské ropy¹².

Během let 1972 – 1976 Írán utratil za zbraně dodané ze Spojených Států, Velké Británie a dalších západních zemí až 10 miliard dolarů (**Tazmini 2012 : 129**). Ohromné nakupování vojenské techniky učinilo z íránského námořnictva dominantní sílu v Perském zálivu (**Clawson, Rubin 2005 : 129**).

Například v roce 1963 íránská armáda měla k dispozici 293 miliony dolarů, v roce 1973 už 1,8 miliardy dolarů a v roce 1977 až 7,7 miliardy dolarů (**Tazmini 2012 : 124**).

Íránské výdaje za zbrojení přesahovaly výdaje Austrálie, Pákistánu, Jižní Afriky a Indie. Dokonce bylo zamýšleno postavit 20 nukleárních reaktorů za 33 miliard dolarů, které měly být dokončeny v roce 1994 (**Abrahamian 2009 : 125**).

Slušný životní standard také požívali důstojníci íránské armády, kteří pobírali vysoká platová ohodnocení včetně mnoha výhod v podobě cestování do zahraničí, kvalitní lékařskou péči a dary v podobě nemovitostí (**Abrahamian 2009 : 125**).

Královská rodina samotná představovala zátěž pro státní rozpočet. Členové dynastie byli silně finančně propojeni s mnoha zahraničními podniky, ve kterých skoupili podíly. Šáhova rodina byla zainteresována přibližně ve 207 společnostech po celém světě. Díky možnostem autokratického vládnutí a neexistence žádné jiné instituce, která by dohlížela na finanční aktivity rodiny, disponovala celá šáhova rodina asi 10 miliardami dolarů (**Tazmini 2012 : 127**).

---

¹² V roce 1972 šáh chtěl zakoupit stíhačky, helikoptéry a transportní letadla v ceně 2 miliard dolarů (**Clawson, Rubin 2005 : 83**).

2.5 PŘÍCHOD EKONOMICKÉ KRIZE

V 70. letech nastaly perné časy pro většinu íránské společnosti. Ekonomická krize, která přišla v roce 1973 a trvala až do roku 1976, oslabila ekonomický růst na pouhých 2,7 % v roce 1975 proti minulým rokům, kdy byl zaznamenán dvouciferný růst (**Moaddel 1993 : 91**).

Frustrace obyvatel v tomto období pramenily zejména ze všeobecného pocitu lidí, že reformy nepřinesly jim samotným výrazný prospěch do života. Dle neoficiálních odhadů pouhých 15 až 20 procent Íránců profitovalo z reform. Životní podmínky dalších 30 milionů Íránců doznaly pouze nepatrných změn (**Stempel 1981 : 9**).

Systém vytvořený šáhem nebyl připraven se vypořádat s náhlou ekonomickou změnou, která nastala v 70. letech, což následujících letech íránská ekonomika tvrdě pocítila (**Stempel 1981 : 16**).

Šáhův režim chyboval v jedné zásadní věci – nasliboval lidem jednoduše až moc. Šáh v projevech sliboval vytvoření životních podmínek, které budou dosahovat vyšší úrovně než v západních a komunistických státech. Chtěl vybudovat z Íránu pátý nejmocnější stát na světě. Pokud by šáh upustil od své rétoriky slibující dosáhnoutí úrovně západního světa, tak by teoreticky šance politicky přežít hospodářskou krizi vzrostly. Nelze se proto divit reakci Íránců v okamžiku, kdy vláda musela nasazovat přísná úsporná opatření a byla nucena si půjčovat ze zahraničí. Ale i přesto šáh plánoval utratit další miliardy dolarů za další vojenský materiál pro věrnou armádu (**Abrahamian 2009 : 131**).

2.5.1 ROSTOUCÍ NEPOMĚR MEZI OBYVATELSTVEM

Frances Fitzgerald shrnul problém Íránu do několika vět:

„Írán je na tom v podstatě hůře než země jako Sýrie, která nemá ropu nebo politickou stabilitu. Důvodem toho všeho je jednoduše to, že šáh se nikdy vážněji nepokusil o rozvoj... Bohatství země směřovalo spíše do osobních automobilů než do veřejných autobusů, do spotřebitelského zboží než do zdravotnictví a do výplat vojáků a policistů než do výplat učitelů“ (Abrahamian 2009 : 143).

Politika prosazovaná vládou se soustředila především na vyšší třídu, které bylo umožněno využití prostoru k vyšším ziskům **(Keddie 1981 : 170)**.

Ostatní společenské třídy nezaznamenaly tak vřelý přístup vlády. Tímto vznikalo všeobecné mínění, že ropné bohatství putuje směrem, kde slouží potřebám íránských elit. Vedle toho se také vytvářela třídní nevraživost mezi masivně početnou dělnickou skupinou, střední a vyšší třídou. Třídní nevraživost byla vyvolávána taktéž opulentním způsobem života teheránských bohatých vrstev, která dávaly najevo své postavení a jmění **(Keddie 1981 : 174)**.

Rozdíly, které existovaly mezi íránskou podnikatelskou elitou a malými zemědělci byly extrémní. Menší zemědělci se museli uspokojit se 150 až 200 dolary na rok, zatímco podnikatelé, kteří udržovaly dobré vztahy s režimem dosahovali příjmů až 50 000 dolarů za den. Dle odhadů

vrchních 10% íránské populace kontrolovalo až 40% národního bohatství, zatímco 30% spodního obyvatelstva ovládalo pouze 8% **(Watson 1976 :25)**.

2.6 STUDENTI

Šáh si byl vědom nutnosti vytvořit novou generaci vzdělané mládeže, která přispěje v dalších letech k rozvoji Íránu. Problém ale spočíval i v šáhově paranoidním uvažování. Z dějin je známo, že studenti patří často k lehce zradikalizovatelným skupinám společnosti. Jednoduše se obával, že příliš mnoho studentů by vytvořilo riziko pro jeho postavení **(Kapuczinski 1981 :69)**.

Studenti byli nespokojeni zejména kvůli nemožnosti politické participace. Další problém spočíval v sociální dislokaci. Stát se měl teoreticky více podílet na efektivnějším začleňování studentů do státní správy či státních podniků. Místo toho vznikla nebezpečná skupina s vysokým vzděláním a zahořkostí vůči režimu pramenící z nemožnosti seberealizace **(Arjomand 1988 : 397)**.

Je bezesporu pravda, že díky investicím do íránského školství vzniklo mnoho základních, středních a hlavně vysokých škol. Potíže pro budoucí ekonomický vývoj se taktéž utvářely díky nedostatku vysokých škol technického zaměření, které by mohly poskytnout požadované množství technických pracovníků do nejrůznějších vyvíjejících se odvětví íránského průmyslu **(Kapuczinski 1981 : 69)**.

Jeden z dalších problémů spočíval v nemalém počtu středoškolských studentů, kteří nemohli kvůli malému počtu vysokých škol dále studovat. V roce 1977 z 290 000 studentů, kteří ukončili střední školu, bylo přijato na univerzitu pouhých 60 000. Mnoho studentů bylo rozhořčeno nemožností pokračovat ve studiu. Mladí a zahořklí studenti měli motiv na participaci v opozičních a partyzánských skupinách **(Arjomand 1988 : 106)**.

2.7 NEDOSTATKY BÍLÉ REVOLUCE

Střední třída získala během implementací reformních bodů relativně vysoký životní standard proti venkovským oblastem a dělnické třídě. I přes toto postavení střední třída nebyla věrným podporovatelem šáha jako elity blízké šáhovi. Střední třída měla především problém ztotožnit se s šáhovým odporem vůči politické reformě systému **(Tazmini 2012 : 136)**.

Šáh vnímal, že hlavní roli v modernizaci společnosti musí řídit stát – šáh. Časem se ale vyjasňovalo, že tak rozsáhlá reformní modernizace je těžko proveditelná bez dalších složek společnosti **(Tazmini 2012 : 136)**.

Velký nedostatek spočíval taktéž ve státním aparátu, který nebyl na dostatečné úrovni, aby se vypořádal se zátěží, které představovalo zavádění reformních bodů . Obrovským problémem také představovala stále bobtnající korupce, díky které státní rozpočet přicházel o ohromné sumy prostředků **(Stempel 1981 : 9)**.

Modernizace dle šáha měla probíhat rychlým tempem bez ohledu na potíže, které mezitím vznikaly. Mnohým Íráncům nebyl po chuti import západních trendů, zboží atd. Reformy často postrádaly obsah i hlubší promyšlenost. Šáh opodstatňoval státní vedoucí roli při modernizaci argumentem, že soukromý sektor je příliš slabý k vybudování dostatečné

silné průmyslové infrastruktury, která by byla schopna konkurovat západním státům **(Tazmini 2012 : 113)**.

Pohled rodiny Pahlaví a průměrného Íránce se rozcházel v jednom hlavním bodě šáhova reformního tažení. Nejdůležitější pro rodinu bylo vytvořit z Íránu stát s mocnými ozbrojenými silami a silnou ekonomikou, až druhotné bylo zlepšit existenční stav obyvatelstva **(Tazmini 2012 : 127)**. Reformy nebyly zaměřené na dlouho udržitelný růst, který by po delší době vedl k Íránu, jež by mohl být srovnáván se západními vyspělými státy **(Tazmini 2012 : 115)**.

2.7.1 DOPADY CARTEROVY ADMINISTRATIVY

Nástup Jimmyho Cartera počátkem roku 1977 rozhodně přinesl změnu mezi Íránem a Washingtonem. Nová administrativa prezidenta Cartera vyvinula značný tlak na změnu přístupu Mohammada Rezy Pahlavího k požadavkům politické liberalizace a vnesení více demokratických prvků. Šáh pod nátlakem Cartera a špatné ekonomické situace například propustil z íránských věznic členy opozičních uskupení, kteří v zápětí posílili řady opozičních skupin a dodaly kuráž k dalším protestům **(Coughlin 2009 : 13)**.

2.7.2 ÚTLUM REPRESÍ

V roce 1977 byl stav íránského hospodářství stále mizerný. Mnohé opoziční skupiny jak sekulární, tak napojené na ájatolláha Chomejního měly neobyčejnou volnost k agitaci, šíření pamfletů atd. SAVAK a další represivní státní složky v tomto období nevykonávaly nijak významné represivní akce, neboť šáh se snažil do systému vnést demokratické prvky a také reagoval na kritiku Jimmyho Cartera, který kritizoval stav lidských práv v Íránu **(Arjomand 1988 : 109)**.

Důležitý důvod, proč sekulární opoziční skupiny cítily vůči Chomejnímu chuť navázat spolupráci, vycházel z vnímání Chomejního jako člověka, který ztělesňuje odkaz tradičního Íránu (**Arjomand 1988 : 109**). Sekulární uskupení též plánovaly využít Chomejního potenciálu pro prosazování vlastní politické agendy a ignorovaly tudíž vládní nabídky na vyjednávání (**Clawson, Rubin 2005 : 91**).

2.8 POČÁTEK DEMONSTRACÍ

Důležitý důvod, proč mnozí Íránci stále spatřovali v ájatolláhu Chomejním možnou změnu, spočíval ve využití kazetových nahrávek s ájatolláhovými projevy a názory mířícími proti šáhovi. Tyto nahrávky se tajně přepravovaly přes irácko-iránské hranice až do mešit nacházejících se po celém Íránu. Právě využití mešit jako místa šíření myšlenek Chomejního mělo významný podíl na vytvoření pevného postavení jak proti šáhovi, tak po následných střetech mezi jednotlivými politickými tábory po pádu šáha (**Arjomand 1988 : 397**).

6.ledna roku 1978 noviny Ettelá'at publikovaly článek s názvem „Írán, černý a rudý imperialismus“, ve kterém byl ájatolláh Chomejní označován za cizince, jehož rodina pocházející z Indie, nemá íránský původ. Dále byl očerněn jako agent pracující pro Velkou Británii, opilec a homosexuál (**Coughlin 2009 : 144**). Zanedlouho se ukázal tento krok jako naprosto osudový. První demonstrace se soustředily na symboly státní moci – pobočky strany Rastáchíz, policejní stanice, další cíle symbolizovaly importované západní trendy – noční bary, banky a kina (**Cvrkal 2007 :89**).

Bázary v Isfahánu zavřely na protest. Článek měl zejména podíl na mobilizaci duchovních. Mnozí starší vyšší duchovní článek odsoudili. Po

zveřejnění článku o ájatolláhu Chomejním a krvavých střetech ve velkých městech Íránu následovalo období tryzny za zemřelé, pokojných demonstrací a další střety ve městě Tabríz, při kterých byli zastřeleni další protestující. Poté následovala další tryzna za zemřelé a další protesty proti šáhovi. Počet obětí narůstal ve stále více rozjitřenější atmosféře v zemi **(Axworthy 2009 : 190)**.

2.8.1 POSLEDNÍ DNY

Mohammad Rezá Pahlaví chyboval také v prodlužování agónie režimu. Pravděpodobně zamýšlel vyjednat dohodu s opozicí, která by mu nadále umožňovala setrvat v Íránu a mít pod kontrolou armádu **(Arjomand 1988 : 111)**.

Vyhlídky administrativy Mohammeda Rezá Pahlaviho jasně vykazovaly vážné trhliny. Dokonce i generál Násér Moqaddam vyhodnotil situaci pro režim jako bezvýhodnou a sám generál nabízel ájatolláhovi Chomejnímu sejít se a prodiskutovat podmínky převzetí moci **(Coughlin 2009 : 18)**.

V období silných nepokojů byla situace těžko zvladatelná a nepřehledná. V Abadánu došlo 19. srpna k vážnému požáru kina Rex, při kterém zemřelo až 370 lidí. Jednoznačný pachatel nebyl uveden. Ze zodpovědnosti za požár obviňovaly zpočátku opoziční síly vládu¹³. **(Axworthy 2009 : 190)**.

Po požáru v kině Rex šáh jmenoval novou vládu v čele s Jafarem Šarifem Emamim, která si měla získat důvěru opozice vstřícnými kroky.

---

¹³ Díky situaci, která převládala v Íránu, byla z požáru viněna tajná služba SAVAK. Ale je nutno říci, že pozdější vyšetřování ukázalo na radikální islamistickou skupinu, která měla vazby s šíitskými radikálními duchovními **(Axworth 2009 : 190)**.

Byl zrušen imperiální kalendář zavedený v roce 1975 a opět zaveden muslimský. Byla zavřena kasina po celé zemi, zlegalizovány politické strany, které působily v ilegalitě, a k tomu byl nabídnut ájatolláhu Chomejnímu návrat do Íránu. I přes značnou snahu o vytvoření určitého konsenzu mezi šáhem a opozicí nebylo dohody dosaženo z důvodu odmítavého postoje opozičních skupin **(Clawson, Rubin 2005 : 91)**.

2.8.2 MASAKR NA NÁMĚSTÍ ŽÁLE

Velká rána pro režim nadešla v podobě stávek v srpnu 1978, které se odehrávaly po celém Íránu. Největší ránu zasadili pracovníci v ropném odvětví, které tvořilo majoritní přísun financí do státní pokladny Íránu. Export ropy se kvůli stávce snížil z pěti milionů barelů ropy na pouhé dva miliony, což pro íránskou vládu představovalo naprosto zdrcující úder. Nakonec ropná produkce klesla na pouhých 250 000 barelů ropy denně. Přístavy, které tvořily klíčový bod pro přísun importovaného zboží, byly také uzavřené. Šáh jmenoval novou vládu vojenského charakteru, která ale nebyla schopna uklidnit situaci, a musel přijít s jiným řešením situace **(Clawson, Rubin 2005 : 92)**.

Po dlouhotrvajících protestech v Íránu šáh vytvořil nátlak na irácké vedení strany Baas, aby vyhostili ájatolláha Chomejního z Nadžafu. Iráčané nejprve požádali, zda by Chomejní mohl přestat s politickou aktivitou na území Iráku. Chomejní samozřejmě odmítl, čímž si zajistil 3.října 1978 vyhoštění ze země. Ájatolláh se plánoval usadit v některé ze sousedních zemí, která by poskytla dostatečnou geografickou blízkost s Íránem. Nakonec se ale neusadil v žádné zemi Blízkého východu. Záměr vyhostit Chomejního byl nejspíše podpořen myšlenkou, že jeho vliv na protesty v Íránu zeslábně do takové míry, kdy bude reálná

možnost situaci politicky přežít. Chomejní nakonec díky íránským studentům a exulantům získal povolení usadit se v Paříži. Mezi Íránem a Francií je sice značná zeměpisná vzdálenost, ale íránská vláda a šáh opomněli technologické možnosti, které se ájatolláhovi nabízely při pobytu v západní moderní zemi. Všechny tyto výhody, které Chomejní nyní měl k dispozici urychlily komunikaci ájatolláha s opozicí v Íránu. Ze strany šáha se tedy jednalo o nepromyšlený tah **(Coughlin 2009 : 146)**.

8. září roku 1978 demonstranti, kteří se účastnili protestu na náměstí Žále, neměli původně tušení o zákazu vycházení vyhlášené šáhem. Výsledkem byl masakr čítající pravděpodobně desítky zabitých lidí, přesný počet obětí není dodnes jasný. Celá událost vešla do dějin jako Černý pátek. Zvěsti o zákroku ozbrojených sil, které prý zabily tisíce lidí, se rychle šířil Íránem a vytvořil atmosféru neslučitelnou s jakýmkoli vyjednáváním, které by mohlo uchovat monarchii **(Clawson, Rubin 2005 : 91)**.

Nyní se projevila chyba šáhova systému jednoho člověka. Celá struktura systému byla závislá na jedné osobě, která nyní nebyla schopna učinit vhodné rozhodnutí. Tím se i celý systém sesypal, neboť šáh díky pokročilé leukémii¹⁴ a psychickému vyčerpání nebyl schopen nadále situaci řešit **(Clawson, Rubin 2005 : 92)**. Šáh také v posledních momentech monarchie přisuzoval neúspěch reforem nejbližším poradcům a spolupracovníkům, kteří ho dle jeho trvzení odřízli o lidí **(Avery, Hambly, Melville 2007 : 290)**.

Masakr na náměstí Žále hrál důležitou roli ve sjednocení většiny opozičních skupin s ájatolláhem Chomejním. Po Černém pátku odcestovali Karím Sandžábí a Mehdí Bázargán, kteří zastupovali Národní

---

¹⁴Mohammad Rezá Pahlaví již několik let trpěl lymfatickou leukémií, která mu byla diagnostikována na jaře roku 1974. O nemoci věděli jen nejbližší a nejvýše postavené osobnosti. Francouzští lékaři mající na starost šáhovu léčbu zastávali stanovisko, že onemocnění není nutně smrtelné a lze s pomocí léků vývoj nemoci kontrolovat **(Coughlin 2009 : 145)**.

frontu a Hnutí za svobodu Íránu¹⁵, a dohodli se na širší spolupráci s Chomejním se společným cílem sesadit šáha (**Axworthy 2009 : 191**).

Demonstrace a další projevy revolučních nálad sílily. Nakonec vláda Emamiho byla nahrazena 6.listopadu vojenskou vládou v čele s generálem Gholámem Rezou Azhárím (**Coughlin 2009 : 19**).

Jednalo se o bezvýhodnou situaci, která pramenila z předchozích let přehlížení vážných nedostatků, které byly způsobeny zaváděním reformních bodů. Pokud šáh nasadil sílu, tak si jen proti sobě postavil veřejnost. Pokud zaujal defenzivní postavení, tak ájatolláh Chomejní opět využil chytře situace pro další mobilizaci proti šáhovi (**Clawson, Rubin 2005 : 92**).

Po vojenské vládě šáh nakonec jmenoval nového premiéra, kterým byl Šáhpúr Bachtijár. Bachtijár patřil ke starším členům Národní fronty ještě za dob Mohammada Mosaddeqa. Domluva mezi Bachtijárem a Mohammadem Rezou Pahlavím spočívala ve slibu šáha, který měl odcestovat ze země minimálně na dobu 18 měsíců. Poté se mohl vrátit, ale již neměl mít tak rozsáhlé pravomoci, které by mu umožnily opět vytvořit autokratické zřízení. Chomejní reagoval vůči Bachtijárovi negativně. *„Chomejní okamžitě reagoval, že slíbit poslušnost Bachtijárovi je stejné jako slíbit poslušnost Satanovi“* (**Clawson, Rubin 2005 : 92-93**).

Vývoj těžce nesl generál Gholam Alí Ovejsí, který nesouhlasil se šáhovým odchodem ze země. 4.ledna generál Ovejsí rezignoval, což vyvolalo v nejvyšších vojenských kruzích zoufalost nad vývojem. Je možné, že generálova rezignace se zasloužila na pasivním přístupu íránské armády k probíhající revoluci (**Eisenstadt 2011 : 3-4**)¹⁶.

¹⁵ Hnutí za svobodu Íránu bylo založeno v roce 1963 bývalými členy Národní fronty. Navazovalo částečně na Národní frontu, neboť stále nacionalismus byl charakteristický pro toto uskupení. Rozdíl ale spočíval ve vnímání islámu jako důležitého prvku íránské společnosti a jeho nezbytné funkci pro kontinuální rozvoj. Mezi ší'itskými duchovními a členy Hnutí za svobodu Íránu vznikaly proto četné vazby, které nakonec napomohly ájatolláhu Chomejnímu k získání dominantního postavení během revolučních událostí (**Stempel 1981: 49**).

¹⁶ Dostupné online z: http://www.humansecuritygateway.com/documents/NDU_IransIslamicRevolution_LessonsfortheArabSpringof2011.pdf; cit. 25. 4. 2013.

Šáh odletěl z Íránu 16. ledna 1979 společně s manželkou a rodinou. Tímto byla cesta pro Chomejního ustanovit vládu duchovních otevřená **(Axworthy 2009: 191)**.

Hned po příletu 2. února 1979 Chomejní vzkázal Bachtijárově vládě, že nyní je on ten, kdo bude jmenovat členy vlády. Bachtijár i přes Chomejního projev věřil, že se podaří domluvit se s ájatolláhem **(Clawson, Rubin 2009 : 27)**.

Ájatolláh hned využil masivní podporu obyvatelstva ke jmenování Mehdího Bázargána na post ministerského předsedy místo Bachtijára. Bachtijár byl dokonce schopen tolerovat stínovou vládu Bázargána, ale podpora lidí jednoduše stála na straně Chomejním vybraném Bázargánovi. Bachtijár dle Chomejního představoval pozůstatky šáhovy administrativy, kterou, dle jeho názoru, bylo nutno odstranit **(Clawson, Rubin 2009 : 27)**.

Situace Bachtijára se zhoršila také díky zákroku Císařské gardy na leteckou základnu v Teheránu, jejíž technický personál přísahal věrnost ájatolláhu Chomejnímu. Ze střetu lze jasně vidět rozdílné vnímání mezi elitními jednotkami a normálními vojáky, kteří často pocházeli ze sociálních skupin, jež požadovaly změnu. Technickým oddílům přispěchaly na pomoc levicové paramilitární složené z Fedajin-e Khalq a Mujahedin-e Khalq, které měly jako jediní z opozičního hnutí zkušenost z bojových akcí ještě za šáhova režimu **(Clawson, Rubin 2009 : 27)**.

Generál Fardust, jedna z nejdůležitějších osobností režimu, se nechal dokonce slyšet, že spolupráce s Chomejním je dle jeho názoru možná **(Clawson, Rubin 2005 : 93)**.

Chomejní vyjádřil podporu bezvýhradně levicovým bojovým skupinám, které získaly kontrolu nad celým Teheránem. Střet imperiálních gard a levicových skupin hrál též důležitou roli v rozhodování mezi armádními špičkami, které rozhodovaly, zda zasáhnout proti revoluci nebo ne. Neúspěch armádních jednotek a efektivita levicových

skupin vystrašila vojenské velitele natolik, že se odhodlali nadále držet neutrální postoj. Armáda mohla teoreticky svoji silou stále ohrozit průběh revoluce v neprospěch ájatolláha, ale po rozhodnutí nejvyššího velení měla revoluce zelenou **(Coughlin 2009 : 28)**.

Bachtijár byl nucen začít se skrývat a poté emigrovat za pomoci Bázargána, díky němuž odletěl z Íránu přestrojen jako francouzský podnikatel. Tímto byl formálně ukončen režim Mohammada Rezy Pahlavího **(Coughlin 2009 : 28)**.

V posledních momentech před usednutí letadla s Chomejním na palubě stále existovala možnost, že armádní velení se usnese na sestřelení letadla a eliminování hrozby jednou pro vždy. Armádní velení senejspíše bálo následné odezvy rozvášněného obyvatelstva, které by mohlo být nevídané **(Coughlin 2009 : 22)**.

2.9 PROČ STŘEDNÍ TŘÍDA A SEKULARISTÉ NEZÍSKALI MOC

Střední třída po pádu šáha nebyla schopna získat vliv pro ustanovení sekulární vlády a zabránit nástupu islamistů, která by možná tolerovala šáhovu oslabenou pozici. Šáh stále nebyl schopen zanechat paranoidní přístup, který mu velel využít represi proti politicky aktivním osobnostem reprezentující střední třídu. Šáh možná zabránil střední třídě, aby byla více unifikována, ale v následujícím období šáh ztratil možného partnera, který by byl ochoten zachovat monarchistické zřízení. Všechny tyto kroky učinily střední třídu nepřipravenou a nezkušenou pro politické souboje následující po pádu monarchie **(Arjomand 1988 : 113)**.

Bázargán a další osobnosti sekulárního myšlení také podporovali Chomejního s přesvědčením, že Chomejní může posloužit jako obrana proti komunismu a sloužit k prosazování politické agendy vyhovující reformnímu politickému proudu. Mnozí totiž věřili, že islám lze skloubit

s prvky západní demokracie. Hnutí za svobodu Íránu sehrálo důležitou roli při přesvědčování zejména střední třídy a obchodníků, kteří se obávali Chomejního **(Stempel 1981:49 - 50)**.

Příčina spojení duchovní opozice vedená ájatolláhem Chomejním a Šarí'atmadarím se zástupci střední třídy byla též díky osobě Velkého ájatolláha Šariatmadarího, který se zasazoval o plné respektování íránské ústavy, což zaujalo mnoho lidí ze střední třídy **(Arjomand 1988 : 113)**.

Střední třída a sekularisté v důležitých momentech promarnili příležitost a nechali se ukolébat sliby šíitských. Osobnosti reformního proudu, které odmítly spojenectví s ájatolláhem Chomejním, např. Šáhpúr Bachtijár, člen Národní fronty, byly odsouzeni zástupci střední třídy a ponecháni bez jakékoliv politické podpory. Její slabost se projevila v plné míře v okamžiku, kdy se Chomejní po dlouhých letech vrátil do Íránu a začal razit plán na prosazení islámského státu, proti kterému zástupci liberální střední třídy nebyli schopni vyvinout dostatečně silný odpor **(Coughlin 2009 : 25)**.

3 ZÁVĚR

Cílém mé bakalářské práce bylo pojmenovat a popsat příčiny pádu dynastie Pahlaví a prosazení Islámské revoluce v Íránu. Uvést příklady, které vedly k tak dramatické změně politické mapy Blízkého východu a přiblížit dobové mocenské prostředí čtenáři.

Období od 50.let až po konec 70.léta 20.století patří k nejdůležitějším historickým obdobím Íránu. Během pár desetiletí Írán prošel rozsáhlými změnami, které jej dovedly k pozici silné mocnosti Blízkého východu. Bezesporu íránské ropné bohatství bylo částečně dobře využito k vybudování různých průmyslových odvětví, infrastruktury, nicméně nevydařené reformy během mnoha let se zasloužily o vyvolání společenské nedůvěry až nevraživosti k prováděným krokům.

Pozemková reforma patřila k nejdůležitějším bodům „Bílé revoluce“, které měly za následek nové společenské uspořádání v Íránu. Díky ní došlo k přesunu obyvatelstva, které obdrželo nepostačující rozlohu půdy k vlastnímu uživení nebo též žádnou, do městských oblastí, kde pracovali ve většině případů za podprůměrné mzdy v nedostatečných pracovních podmínkách. Frustrované příchozí obyvatelstvo z agrárních oblastí bylo příkladnou skupinou, která žádala změnu poměrů. Venkovské obyvatelstvo, které obdrželo dostatek půdy díky pozemkové reformě postrádalo státní podporu v oblasti finančních úvěrů, jež mohly posloužit k rozvoji zemědělských oblastí a vytvořit tím stabilní pouto mezi šáhem a venkovem. Místo toho se rolnické oblasti staly pevnou základnou duchovních napojených na ájatolláha Chomejního.

Šáh za celou dobu vlády nebyl schopen vytvořit spojenectví s jakoukoliv společenskou skupinou kromě úzké íránské elity, která jako jediná ohromně profitovala na šáhově autokratickém vládním zřízení.

Střední třída, která vzešla z šáhových reforem, požívala relativně dostačujících životních standardů než rolnické obyvatelstvo nebo dělnické, necítilo však vůči šáhovi loajalitu z důvodů diktátorských praktik režimu a absencí možnosti participace na politickém vývoji země.

Na pádu režimu Mohammada Rezy Pahlavího se také podepsala servilní zahraniční politika vůči Spojeným státům a dalším západním zemím, jež byla terčem kritiky Íránců v čele s duchovenstvem a ájatolláhem Chomejním. Během nejvyostřenější konfrontace mezi šáhem a Chomejním v roce 1963 ohledně udělení imunity americkému vojenskému personálu nacházejícímu se na území Íránu se zahraniční tematika zasloužila o vyhocení situace mezi oběma tábory do míry, kdy v podstatě pro ájatolláha Chomejního bylo nadále nemožné akceptovat autoritu šáha.

Mezi další faktory, které zapříčinily vzestup Chomejního a pád dynastie Pahlaví, patřily :

- Nezáměr vládnoucí vrstvy zabývat se vážněji životními podmínkami ostatních společenských skupin.
- Neefektivní státní byrokracie prorostlá korupcí.
- Zbytečné masivní finanční investice směřované do íránské armády.
- Import západních trendů do íránské společnosti, jež byly tradičními skupinami (bázár, duchovenstvo) odmítány.
- Přístup vlády a šáha vůči bázáru – státní kampaň proti bázáru, kdy obchodníci byli obviněni z předražování zboží.
- Činnost tajné služby SAVAK, která při eliminaci protistátních elementů využívala brutální metody.

- Zásahy státních složek vůči protistátním demonstracím v posledních měsících vlády šáha.

Vojenský střet armádních jednotek s polovojenskými levicovými skupinami, který přiměl armádní velení nezasahovat do probíhající revoluce.

Vybrané téma mé bakalářské práce mi umožnilo získat hlubší vědomosti o jednom z nejvýznamnějších období moderních dějin Íránu. Poskytlo mi také ucelený náhled na íránskou společnost. Dle mého názoru tato bakalářská práce čtenáři umožní porozumět událostem, které vedly k pádu Mohammada Rezy Pahlavího a jeho režimu a vzniku nové státní entity založené na islámské ideologii.

4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura

ABRAHAMIAN E. A history of modern Iran, Cambridge : Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-82139-1.

AFKHAMI GHOLAM R. The life and times of the Shah, Berkeley : University of California Press, 2009. ISBN 978-0-520-25328-5.

ARJOMAND SAID A. The Turban for the Crown : the islamic revolution in Iran, New York : Oxford University Press, 1988. ISBN 0-19-504258-1.

AVERY P. HAMBLY G. MELVILLE C. The Cambridge history of Iran Vol.7. New York : Cambridge University press, 2007. ISBN 978-0-521-20095-0.

AXWORTHY M. Dějiny Íránu: říše ducha - od Zarathuštry po současnost, Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-994-2.

BALAGHI, Shiva Dostupné online z :<http://www.nyu.edu/greyart/exhibits/iran/briefhistory>

CLAWSON, PATRICK. Eternal Iran : continuity and chaos, New York: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN 1-4039-6275-

COUGHLIN C. Khomeini's ghost : The Iranian Revolution and the Rise of Militant Islam, London : Macmillan, 2009. ISBN 978-0-230-71454-0.

CVRKAL Z. Írán, Praha : Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-337-4.

EISENDTADT M. 2011 Iran's Islamic Revolution:Lessons for the Arab Spring of 2011. Dostupné online z : http://www.humansecuritygateway.com/documents/NDU_IranIslamicRevolution_LessonsfortheArabSpringof2011.pdf

FARDUST H. The rise and fall of the Pahlavi Dynasty: memoirs of former General Hussein Fardust, Delhi : Motilal Banarsidass, 1999. ISBN 81-208-1642-0.

JEŽOVÁ M. BURGROVÁ H. Současný Blízký východ : politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti, Brno : Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-45-7.

JONES, O. 2012. Iran insights - Iran's intelligence and security apparatus. Dostupné online z: http://www.ukdf.org.uk/assets/downloads/R_S84Ciraninsights-Iran%E2%80%99sintelligenceandsecurityapparatusx.pdf

KAPUŠCIŇSKI R. Na dvoře šáha šáhů, Praha : 1981.

KEDDIE R. Modern Iran : roots and results of revolution, New Haven, Conn. : Yale University Press, 2006. ISBN 0-300-12105-9.

MOADDEL M. Class, politics, and ideology in the Iranian revolution, New York : Columbia University Press, 1993. ISBN 0-231-07866-8.

OLIAI, Sarah. 2011. The Past, Present, and Future of Iranian-Israeli Relations. Dostupné online z : <http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/2011/By%20Sarah%20Oliai,%20Michigan%20State%20University.pdf>

STEMPEL D. Inside the Iranian Revolution, Bloomington: Indiana University Press, 1981. ISBN 0-253-14200-8.

TAZMINI G. Revolution and reform in Russia and Iran : modernisation and politics in revolutionary states, New York : I.B. Tauris, 2012. ISBN 978-0-85772-144-0.

WATSON Keith. 1976 The Shah's White Revolution-Education and Reform in Iran Vol.12 Dostupné online z : <http://www.jstor.org/discover/10.2307/3098430?uid=3737856&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102094739071>

Internetové zdroje

<http://www.nyu.edu/greyart/exhibits/iran/briefhistory>

<http://www.ukdf.org.uk/assets/downloads/RS84CIraninsights-Iran%E2%80%99sintelligenceandsecurityapparatusx.pdf>

<http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/2011/By%20Sarah%20Oliai,%20Michigan%20State%20University.pdf>

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/3098430?uid=3737856&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102094739071>

http://www.humansecuritygateway.com/documents/NDU_IranIslamicRevolution_LessonsfortheArabSpringof2011.pdf

5 RESUMÉ

My bachelor's thesis main goal was to elucidate the primary causes of the Iranian Revolution. The first step was the analysis of political

development in Iran that occurred from 1952 to 1979. Another step was to analyse how the most crucial events that took place during the reign of Mohammad Reza Pahlavi affected the diversified Iranian society and its numerous social classes. The most significant part was the examination of Mohammad Reza Pahlavi's failed reformist agenda known as the "White Revolution" and why it has spurred the Iranian people to revolt against the regime. Through careful analysis I was able to draw up an explanation that enabled me to comprehend what caused the rise of Ruhollah Khomeini and the radical Shia ideology to power in Iran.